

theatre.sk

Rok Słowackiego Teatru 2020

Teatr stanowi istotny element kultury narodowej na Słowacji. Jest seismografem epoki. Rozwija dialog kulturalny i zarazem nieustannie zwraca uwagę na swoją istotę – umacnianie wartości wewnętrznych człowieka.

Jego opowieści rozgrywają się na żyznym gruncie, w kraju, który w 1989 roku pozbył się balastu minionych ustrojów i energicznie otworzył na różne formy przewartościowywania, uzyskał w 1993 roku niepodległość, a w 2004 roku stał się członkiem Unii Europejskiej. Kultura teatralna potrzebowała takiego ożywienia i twórcy wykorzystali tę szansę. Powstały nowe niezależne zespoły, które wniosły nie tylko nowe metody teatralne, ale przede wszystkim nowe tematy.

Teatr uważnie obserwuje stopniowe zmiany społeczne i adekwatnie na nie reaguje, stawia nowe pytania, prowokuje, bierze też udział w projektach europejskich. Powstają nowe festiwale krajowe i międzynarodowe, dzięki którym przyjeżdżają na Słowację czołowe zespoły i artyści z zagranicy, ale my też stopniowo ekspandujemy i dajemy się poznać. W teatrze i tańcu szukamy oryginalnych zjawisk i zastanawiamy się, co mogłoby nas wyróżnić i zwrócić na nas uwagę, co jest „nasze słowackie”. Powstają też nowe ośrodki sztuk performatywnych, które skupiają w jednym miejscu wiele gatunków sztuki, interaktywnie łączą je ze sobą i ożywiają koloryt kulturalny miast.

Teatr słowacki wyraźnie odmłodził. Młodzi autorzy wnoszą doświadczenia, które pozyskali podczas zagranicznych pobytów, staży czy festiwali i zdobywają pozycje w teatrach. Teatry wyraźnie zmieniają swoją politykę programową, na dodatek pod wpływem innych mediów są świadome, że muszą proponować oryginalne wartości. Fenomenem naszych czasów stają się autorzy, którzy spełniają się w kilku rolach: dramaturgów, reżyserów czy performerów. Na uwagę zasługują projekty, które w dokumentalnej formie zaczynają krytycznie i z dystansem przewartościowywać kwestie, które przez wiele lat były uważane – nie tylko w teatrze – za tematy tabu. Powstaje wiele inscenizacji, które skupiają się na okresie Holokaustu, komunizmu, ale też krytycznie oceniają współczesne konsumpcyjne i zglobalizowane społeczeństwo.

Granica między teatrem a codziennością ulega zatarciu. Artyści wiedzą, że mogą przemówić do dużej widzy i że nowy słowacki teatr oraz nowa dramaturgia stanowią witalną praktykę artystyczną, a także środek do zrozumienia zmian społecznych, politycznych i kulturowych.

Słowacki teatr jest pełnoprawnym uczestnikiem wspólnoty międzynarodowej i wnosi swoje własne wartościowe i oparte na wartościach przesłania.

W 2020 roku obchodzimy na Słowacji wyjątkowy jubileusz – **100. rocznicę powstania Słowackiego Teatru Narodowego (SND, Slovenské národné divadlo)**, do którego doszło 1 marca 1920 roku. Ten przełomowy moment w historii teatru, kultury narodowej oraz tożsamości kulturowej można uważać również za ważny punkt w historii całego narodu słowackiego, ponieważ z chwilą powstania SND rozpoczyna się też nowa epoka w historii słowackiego teatru zawodowego. Ze względu na istotną zbieżność historyczną oraz związki między artystami amatorskimi i zawodowymi na Słowacji należy jednocześnie przypomnieć, że w 2020 roku przypada również **190. rocznica pierwszego amatorskiego przedstawienia teatralnego na terytorium Słowacji** (Liptowski Mikulasz, 1830).

Ogłoszenie roku 2020 przez Radę Ministrów Republiki Słowackiej *Rokiem Słowackiego Teatru* rozumiemy jako święto teatru we wszystkich jego formach i postaciach, a jednocześnie jako uznanie dla pracy artystów oraz ich udziału w kształtowaniu kultury i narodowego dziedzictwa kulturowego. Ministerstwo Kultury jako inicjator *Roku Słowackiego Teatru* wspólnie z odpowiedzialnymi za jego przebieg instytucjami: Słowackim Teatrem Narodowym, Instytutem Teatralnym (Divadelný ústav) oraz Narodowym Centrum Oświatowym (Národné osvetové centrum) traktują tę okragłą rocznicę jako ważne wydarzenie również w szerszym kontekście. Dla wszystkich twórców teatru, a także historyków, naukowców, krytyków, badaczy, studentów, a przede wszystkim dla szerokiej opinii publicznej, powyższe jubileusze teatralne stanowią wyzwanie i inspirację.

Vladislava Fekete

Kuratorzy wystawy: Zuzana Nemcová (główna kuratorka), Stanislav Bachleda, Monika Čertezní, Jozef Červenka, Miroslav Daubrava, Vladislava Fekete, Marek Godovič, Lukáš Kopas, Elena Kropová, Martina Mašiarová, Karol Mišovic, Martin Timko, Barbora Krajč Zamišková, Dominika Zatková

Koncepcja plastyczna i projekt graficzny: Nora Nosterská

Redakcja: Mária Kvaššayová, Hana Račiková

Produkcja wystawy: Marko Popovič

Współpraca: Veronika Palková, Bohuslava Vaňková, Katarína Vozárová, Katarína Švábková, Ingrida Ivančová

Przekład na jęz. polski: Tomasz Grabiński

© Divadelný ústav, Bratislava 2019

 MINISTERSTVO KULTURY SLOVENSKEJ REPUBLIKY DIVADELNÝ ÚSTAV BRATISLAVA Slovenské národné divadlo NÁRODNÉ OSVETOVÉ CENTRUM

Instytut Teatralny jest instytucją państwową, której organizatorem jest Ministerstwo Kultury Republiki Słowackiej.

 .tasr.

 Pravda aktuality.sk bigmedia

THE YEAR • F
SL • VAK THEATRE
2 • 2 •

Teatr i dramaty na obszarze dzisiejszej Słowacji do 1830 roku

Początki religijnej formy średniowiecznego teatru sięgają IX wieku i są związane z procesem kształtowania się liturgii chrześcijaństwa zachodniego, w którym istotną rolę odegrało powstanie tropów. Pierwszy trop wielkanocny pod tytułem *Quem quaeritis?* (*Kogo szukacie?*), który powstał w klasztorze St. Gallen w dzisiejszej Szwajcarii, został zdramatyzowany w X wieku i z takiego rezurekcyjnego przedstawienia wielkanocnego narodziło się pierwsze, ewidentnie teatralne, stadium średniowiecznego dramatu religijnego – dramatyzacje liturgiczne.

Pojawienie się renesansu i humanizmu w sferze rozwoju religijnych form teatralnych pozwoliło się zadomowić na obszarze dzisiejszej Słowacji nowemu gatunkowi dramatycznemu – teatrowi szkolnemu.

Na rozwój świeckiej formy słowackiego (oraz czeskiego) teatru renesansowego i humanistycznego mieli największy wpływ dwaj słowaccy dramaturgowie tworzący w języku czeskim, którzy żyli i działali na Morawach i w Czechach – Pavel Kyrmezer i Juraj Tesák Mošovský.

Pavel Kyrmezer, *Komedie česká o bohatci a Lazarovi* (Komedie česká o bogaczu i Lazarzu), Praga 1566.
Źródło: Biblioteka Narodowa Republiki Czeskiej

Również w okresie baroku można uznać teatr szkolny (protestancki i katolicki) za najpopularniejsze zjawisko w dramacie i teatrze religijnym.

Kilkusetletnia obecność teatru szkolnego miała też istotny wpływ na okres bernolakowski, co można zaobserwować na przykładzie tłumaczenia niemieckiej tragedii *Chrisantus und Daria* napisanej przez austriackiego pijara Gottfrieda Uhlicha, którą w 1793 roku pod tytułem *Krizant a Daria* przełożył na bernolacką wersję języka słowackiego Michal Klimko.
Źródło: Słowacka Biblioteka Narodowa, SD 8401

Wraz z nadejściem oświecenia w drugiej połowie XVIII wieku teatr szkolny był coraz częściej uważany za przeżytek i w 1794 roku został urzędowo zakazany.

O powiązaniach między europejską genezą dramatu i teatru religijnego z sytuacją w regionie świadczy wariant tropu z Sankt Gallen, który zachował się na obszarze Słowacji w tzw. *Kodeksie Praya* (1192–1195). Źródło: Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, Kézirattár, Quart. Hung. FU/1 433

Za dowód ciągłego rozwoju teatru szkolnego na obszarze Słowacji uznajemy wczesnobarokowe przedstawienie pod tytułem *Ein zwiefacher poetischer Act und geistliches Spiel* (Podwójny akt poetycki i dramat liturgiczny), którego autorem był Peter Eisenberg i które w pełnej mierze odzwierciedlało wysoki poziom teatru szkolnego na przełomie XVII w. Źródło: Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, Régi Nyomtatványok Tára, RMK II. 765

Drugie wydanie sztuki Juraja Palkoviča *Dva buch a tri ssuchy* (*Dwa razy buch, trzy razy łup*) z 1810 roku, która uważana jest za pierwszy oryginalny słowacki dramat powstały w ramach dramaturgii świeckiej okresu bernolakowskiego. Źródło: Słowacka Biblioteka Narodowa SB 2133

Teatr słowacki przed etapem profesjonalizacji 1830-1919

Zapisovaj kniha Divadla slovenskeho Svato-Mikulasskeho ode dne 10 cervence 1830
W księdze protokolarnej zgromadzone są wszystkie istotne informacje o działalności teatru amatorskiego – premiery, aktorzy, miejsca, w których występowano, a także kwestie finansowe związane z przedstawieniami.

Na rozwój teatru amatorskiego na obszarze dzisiejszej Słowacji miał największy wpływ teatr niemiecki i węgierski. Grupy amatorskie istniały w kilku ośrodkach kulturalnych (Brezno, Sobotište, Lewocza, Martin, Tisovec, Bańska Szczawnica, Bańska Bystrzyca). Za dzień powstania słowackiego teatru amatorskiego uważa się oficjalnie 22 sierpnia 1830, kiedy to w Liptowskim Św. Mikulaszu podczas wakacji Gašpar Fejérpataky-Belopotocký wystawił wraz z uczącą się młodzieżą komedię *Kocúrko* Jána Chalupki. Do najwybitniejszych dramatopisarzy tego okresu należeli: Ján Chalupka, Ján Palárik, a później Ferko Urbánek. Ich komedie weszły na stałe do repertuaru słowackich teatrów amatorskich.

Początki słowackiej działalności teatralnej były związane przede wszystkim z procesem budzenia świadomości narodowej. Przy pomocy Samuela Jurkoviča, nauczyciela, a później też notariusza w Sobotištiu, bratysławscy studenci założyli 5 sierpnia 1841 Słowacki Teatr Narodowy Nitrzański (Slovenské národné divadlo Nitranské). Członkami tej grupy teatralnej oprócz młodzieży z Bratysławy byli też miejscowi entuzjaści z okolic Sobotištia.

Muzeum Spółdzielczości (Družstevné múzeum) im. Samuela Jurkoviča w Sobotištiu z tablicą pamiątkową
W tym budynku występował Słowacki Teatr Narodowy Nitrzański, o czym świadczy też pamiątkowa tablica umieszczona na budynku.

Anička Jurkovičová w kostiumie teatralnym
Jedną z pierwszych słowackich aktorek Anička Jurkovičová, późniejsza żona Jozefa Miloslava Hurbana, jednego z czołowych działaczy słowackiego odrodzenia narodowego.

Druga połowa XIX wieku stanowiła najbardziej sprzyjający okres dla słowackiego narodu i kultury. Powstała Macierz Słowacka (Matica slovenská) w Turczańskim Św. Martinie (1863), a także trzy słowackie gimnazja (Revúca, Turczański Św. Martin, Kłáštor pod Znievem). Żywy ruch teatralny ogarnął stopniowo kolejne słowackie miasteczka – Trnawę, Preszów, Nitrę, Bańską Bystrycę, Bańską Szczawnicę, Trenczyn, Żylinę. Ważnym ośrodkiem teatru amatorskiego oprócz Liptowskiego Św. Mikulasza stał się Turczański Św. Martin. Miłośnicy teatru w pierwszym z nich zbierali się w Klubie Słowackim (Slovenská beseda), natomiast w Martinie zaczęto prowadzić intensywną działalność teatralną po powstaniu Chóru Słowackiego (Slovenský spevokol) w 1872 r.

Kurtyna Chóru Słowackiego, dar stowarzyszenia Umelecká Beseda w Pradze
Kurtyna Chóru Słowackiego w Martinie z 1891 roku była darem od praskiego stowarzyszenia Umelecká Beseda. Jej autorem jest Karel Vítězslav Mašek.

Strona tytułowa drukowanej wersji sztuki Ferka Urbánka Pokuta za hriech (Kara za grzech) z 1919 roku; pierwotnie wydana pod pseudonimem Miloň w 1890 roku
Na początku XX wieku na scenach teatrów amatorskich królowa dramaturgia Ferka Urbánka. Dzięki jego sztuce, opartym na zasadach humanizmu chrześcijańskiego i przemijającego sentymentalizmu, teatr stał się popularny również wśród mieszczańców wsi.

Członkowie Chóru Słowackiego w Martinie podczas patriotycznych uroczystości sierpniowych w 1913 roku

Afisz Chóru Słowackiego w Martinie

Plakaty z przedstawień słowackich teatrów amatorskich za granicą (Ameryka, Wojwodina, Austria)
O popularności teatru amatorskiego na przełomie XIX/XX wieku świadczy też fakt, że Słowacy interesowali się nim wszędzie tam, gdzie wyemigrowali w poszukiwaniu pracy i lepszych warunków życia.

theatre sk

Powstanie Słowackiego Teatru Narodowego

– pierwszej sceny zawodowej

Teatr Miejski, przyszła siedziba Słowackiego Teatru Narodowego Mestské divadlo. Stadttheater. Városi Színház. Teatr Miejski w latach 1884-1886 zbudowali Ignáci i Alexander Feiglerowie według projektów wiedeńskich architektów Ferdinanda Fellnera i Hermanna Helmera. Teatr uroczystie otwarto 22 września 1886 przedstawieniem węgierskiej opery *Bánk bán*. Jeszcze na początku lat dwudziestych XX wieku nosił on nazwę we wszystkich trzech językach „bratysławskich”. Słowacki Teatr Narodowy do dziś korzysta z tego zabytkowego budynku.

Członkowie Spółdzielni SND

Spółdzielnia SND powstała z inicjatywy uczestników patriotycznych uroczystości sierpniowych w Martinie, a na jej czele stanął minister – pełnomocnik rządu ds. Słowacji Vavro Šrobár. Spółdzielnia miała zająć się sprawami ekonomicznymi i zapewnić środki finansowe dla teatru. Pozyskiwano je przede wszystkim dzięki przydzielaniu indywidualnych i zbiorowych udziałów oraz z wpłat na Fundusz Jiráskova (Jiráskov fond, 1921). Ten model finansowania oznaczał w pierwszych latach niemal permanentny kryzys ekonomiczny teatru i dlatego wkrótce przekształcono go na model prywatno-biznesowy (1923).

Pierwszym krokiem na drodze do powstania Słowackiego Teatru Narodowego było zawiązanie Spółdzielni SND (Slovenské národné divadlo) jako związku akcjonariuszy, co było spowodowane tym, że pomysł stworzenia teatru nie mógł liczyć na bardziej istotne wsparcie finansowe ze strony nowo powstałego państwa – Czechosłowacji.

Fundamentem teatru narodowego stało się objazdowe Wschodnioczeskie Towarzystwo Teatralne (Východočeská divadelná spoločnosť), które prowadził doświadczony twórca Bedřich Jeřábek. Stało się ono znane dzięki swojemu objazdowi po słowackich miastach w 1919 roku.

W latach dwudziestych teatr prowadził jako prywatny przedsiębiorca Oskar Nedbal, kompozytor i dyrygent. Kładł on nacisk na prezentację międzynarodowych gatunków teatralnych – opery i baletu. Scenę dramatyczną objął Václav Jiříkovský, który dążył do jej słowakizacji. Przyjął on do teatru kierownika literackiego do spraw repertuaru słowackiego (Tido J. Gašpara), był też inicjatorem powstania przekładów najważniejszych dramatów na język słowacki.

Członkowie Towarzystwa Teatralnego Jeřábka (Jeřábekova divadelná spoločnosť) na wyjeździe w Koszycach w sierpniu 1919 roku

Václav Jiříkovský z zespołem sceny dramatycznej SND podczas wyjazdu do Pragi w 1926 roku

Duży wpływ na rozwój słowackiego aktorstwa miał zespół objazdowy Marška, choć istniał on tylko przez jeden sezon (1921/1922). Jedna trzecia jego repertuaru została przygotowana po słowacku.

Kolejny krok na rzecz emancypacji słowackiego teatru dramatycznego stanowił podział sceny dramatycznej w 1932 roku na dwa odrębne zespoły – czeski i słowacki. Dyrektor teatru Antonín Drašar zdecydował się na ten krok z przyczyn organizacyjno-handlowych.

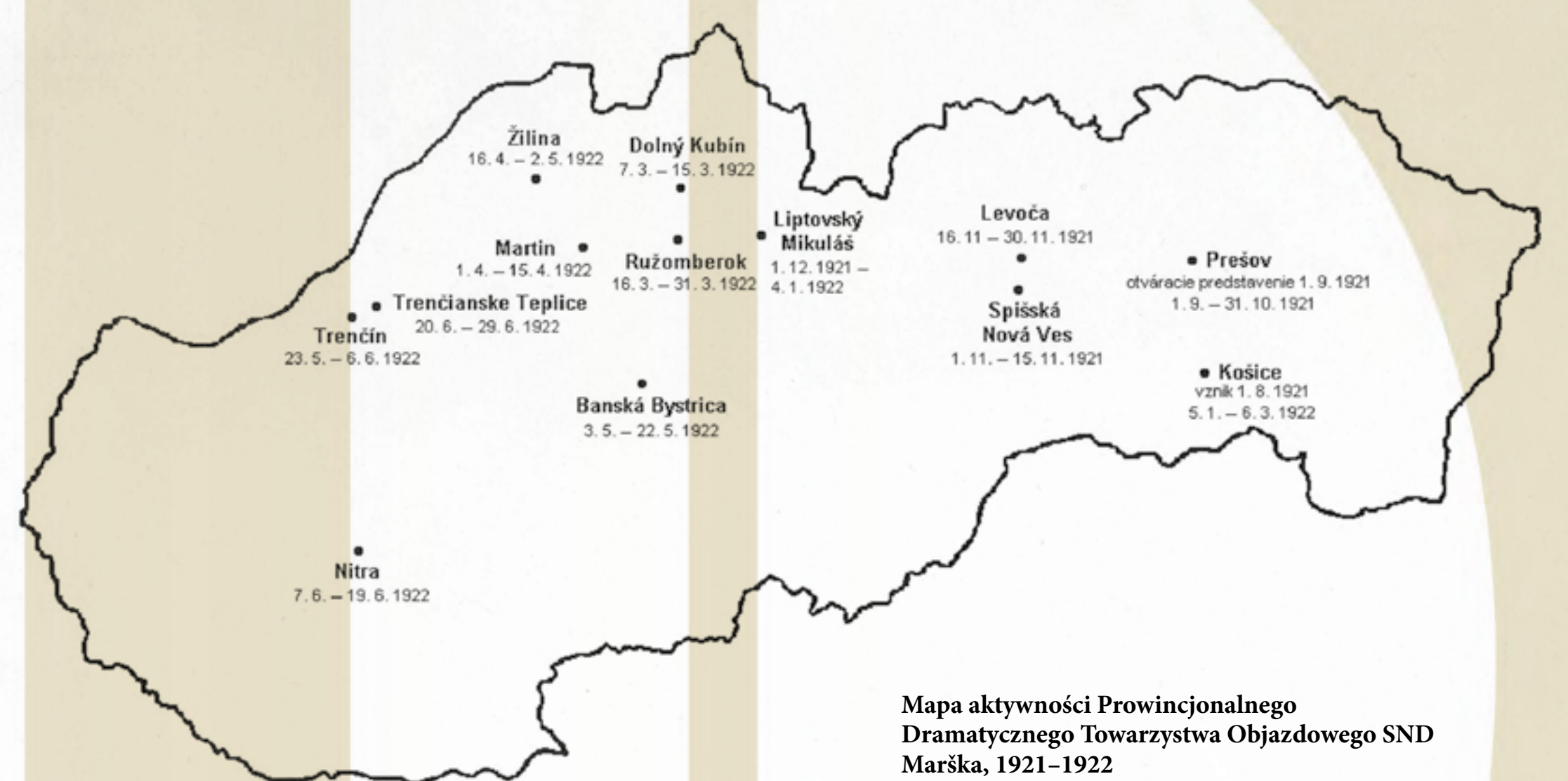
Rok 1938 oznaczał nowy etap w historii Słowackiego Teatru Narodowego. Zlikwidowano czeską scenę dramatyczną. Części jej członków udało się znaleźć miejsce w zespole słowackim (Jozef Budský, Ján Sýkora, Mária Sýkorová, Mária Želenská, Karel Rint i Míla Beran). Pozostali musieli wyjechać ze Słowacji. Nowa orientacja polityczna państwa spowodowała jednak, że teatr musieli opuścić nie tylko artyści czescy, ale również część słowackich (Andrej Bagar, Martin Gregor, Hana Meličková, Ružena Porubská).

rowincjonalne Dramatyczne Towarzystwo Objazdowe (Videiecka činoherná zájazdová spoločnosť) Marška 1921-1922

Pierwszą premierą Prowincjonalnego Towarzystwa Dramatycznego SND Marška była inscenizacja sztuki Jána Palárika *Inkognito* 1.10.1921 w Preszowie.

Stoją od lewej: Adolf Divišek, Gašpar Arbět, Ján Sýkora, Janko Borodáč, Olga Országhová, Karel Balák, Anna Kovaříková, Andrej Bagar, Jaroslav Tumlíř, Jozef Kello. Siedzą od lewej: Marta Divišková, Marie Pochmannová, Otto Vrba, Vladimír Jelenský, Hana Lauterbachová-Jelenská, Vilém Tábořský, Ella Petzová. W pierwszym rzędzie od lewej: Marie Slámová, Julie Horská.

Mapa aktywności Prowincjonalnego Dramatycznego Towarzystwa Objazdowego SND Marška, 1921-1922

Istotnym krokiem na rzecz profesjonalizacji słowackiego teatru były działania podejmowane przez reżysera Janka Borodáča w zakresie kształcenia zawodowych twórców teatralnych. Z jego inicjatywy w 1925 roku utworzono w prywatnej Szkole Muzycznej dla Słowacji (Hudobná škola pre Slovensko) kierunek dramatyczny, na którym nauczano aktorstwa. W 1928 roku szkoła uzyskała od ministerstwa status placówki publicznej, prawo przeprowadzania egzaminów oraz wydawania świadectw obowiązujących w całym państwie, zmieniła też nazwę na Akademia Muzyczna i Dramatyczna dla Słowacji (Hudobná a dramatická akadémia pre Slovensko). Jej absolwenci w 1932 roku pomagali stworzyć zespół Słowackiej Sceny Dramatycznej (Slovenská činohra) w teatrze narodowym i stawali się pełnoprawnymi członkami zespołu operowego. Szkoła stała się fundamentem przyszłego artystycznego szkolnictwa teatralnego.

Pierwszym przedstawieniem operowym była opera Bedřicha Smetany *Hubička (Poculunek)*, 1 marca 1920

Pierwszym przedstawieniem dramatycznym była inscenizacja sztuki braci Mrštíkův *Maryša*, 2 marca 1920

Pierwszym przedstawieniem baletowym była *Coppélia* Léo Delibesa, 19 maja 1920

Pierwszą premierą słowackiego dramatu były dwie jednoaktówki Jozefa Gregora Tajovskiego *Hriech (Grzech)* oraz *V službie (Na służbie)*, 21 maja 1920

Czeski zespół SND z reżyserem Viktorem Šulcem, fotografia z lat trzydziestych XX w.

Wyjazd opery SND do Wiednia w 1931 roku

t h e a t r e . s k

Sieć teatralna

Kształtowanie się sieci teatrów zawodowych na Słowacji było uzależnione w dużym stopniu od atmosfery społeczno-politycznej w kraju. Kwestia powstawania nowych teatrów oraz likwidacji już istniejących była też wielokrotnie efektem decyzji „z góry”, podejmowanych przez instytucje państwowe.

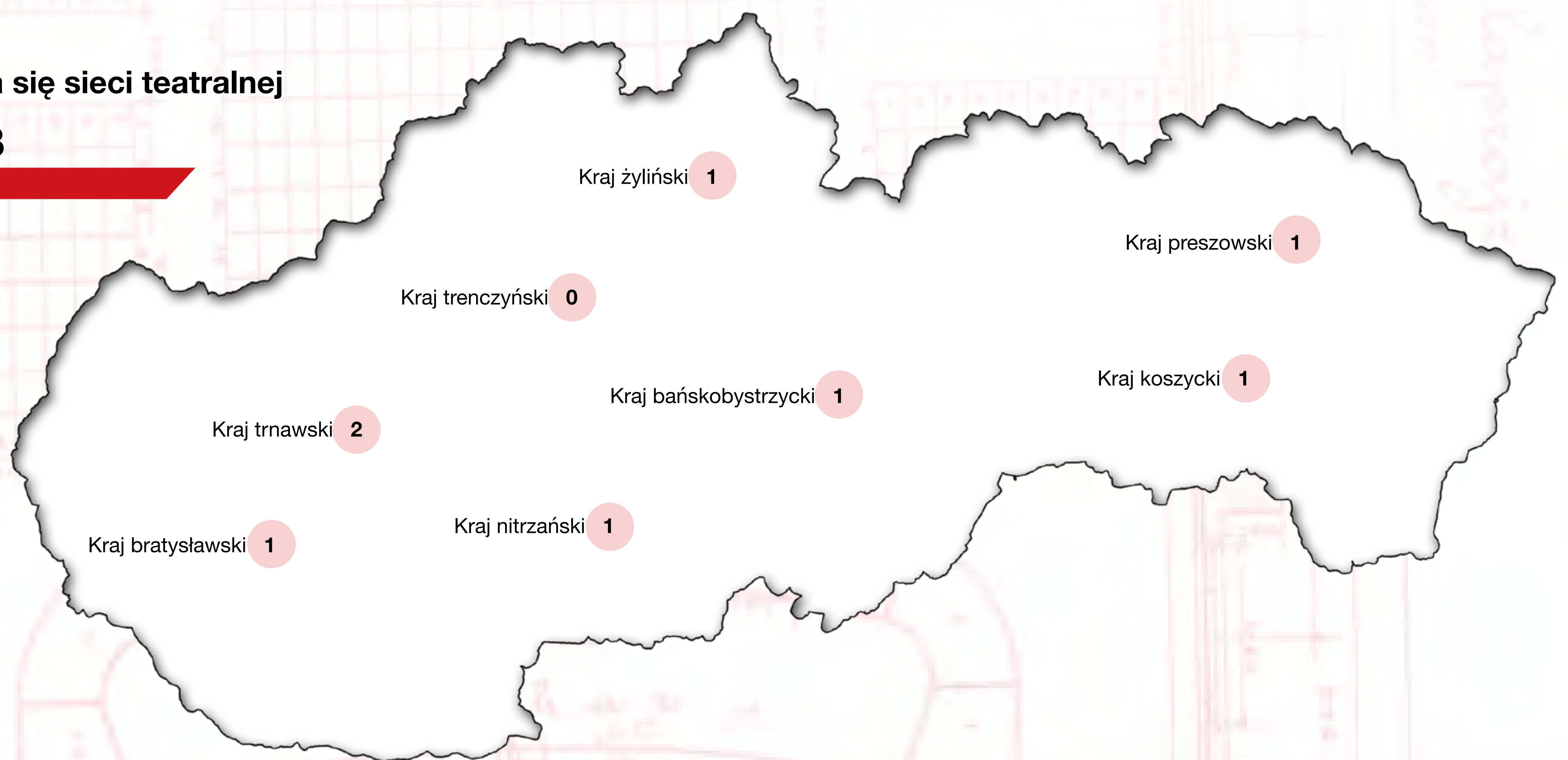
W okresie międzywojennym oprócz Słowackiego Teatru Narodowego również inne towarzystwa teatralne powstawały jako inicjatywy prywatne. Miały one zdecydowanie wędrowny charakter, a ich przedstawienia powstawały z myślą o regionach. W pierwszej połowie lat czterdziestych XX wieku pojawiły się jednak naturalne naciski na to, by stworzono stałe sceny teatralne.

Zastygły model sieci teatrów instytucjonalnych, który powstał po II wojnie światowej, długo nie pozwalał na tworzenie nowych teatrów na bazie regionalnej, pokoleniowej lub artystycznej. Do pewnych zmian doszło w latach sześćdziesiątych, kiedy to pojawiły się nowe formy i gatunki, ale wkrótce wskutek decyzji politycznych przestały one istnieć. W okresie normalizacji powstawały teatry studyjne, ale przeważnie miały krótką historię. Od 1948 roku, kiedy istniało sześć stałych scen, sieć teatrów stale rosła, jej rozwój nie był jednak w pełni satysfakcjonujący. W 1989 roku istniało łącznie 21 stałych scen zawodowych.

Dopiero po 1989 roku doszło do wyraźnej zmiany sytuacji w zakresie organizacji sieci teatralnej na Słowacji. Na przełomie wieków funkcjonowało 56 stałych scen teatralnych. Coraz ważniejszą rolę zaczęli pełnić przede wszystkim niezależni twórcy oraz teatry niezależne i komercyjne. W ostatniej dekadzie powstaje coraz więcej nowoczesnych wielofunkcyjnych ośrodków kultury, w których jest też miejsce dla sztuk scenicznych. Dziś sieć teatralna na Słowacji jest rozgałęziona i zbliża się do łącznej liczby 200 teatrów i zespołów teatralnych (ze stałą sceną lub bez niej), w tym gronie znajdują się też samodzielnie funkcjonujący performerzy i tancerze.

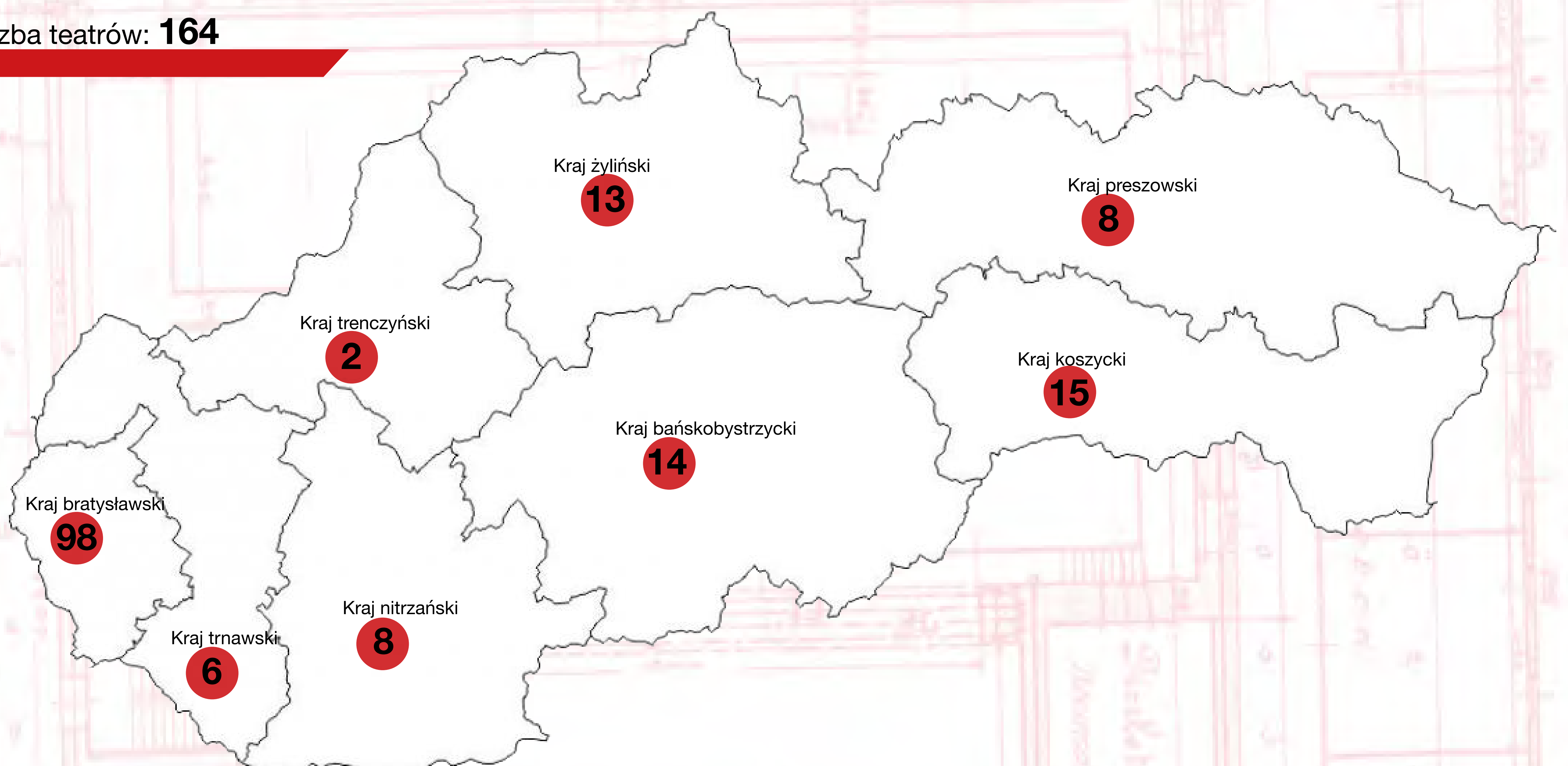
Początki kształtowania się sieci teatralnej (1920–1945)

Łączna liczba teatrów: **8**

Wzrost liczby teatrów i zespołów teatralnych po 1989 roku

Łączna liczba teatrów: **164**

ARCHITEKTURA TEATRALNA

Wyspecjalizowane budynki i sale teatralne na Słowacji

Słowacki Teatr Narodowy, gmach historyczny, 1886
Architekci: Ferdinand Fellner, Hermann Helmer
Makieta: Ján Čisárik, Ladislav Čisárik
Fot. Muzeum Instytutu Teatralnego / Projekt Muzeum Cyfrowe

Wnętrze historycznego gmachu Słowackiego Teatru Narodowego
Fot. Olja Triaška Stefanović / Muzeum Instytutu Teatralnego

Teatr Spiski (Spišské divadlo) w Nowej Wsi Spiskiej
Fot. Lubo Stacho / Muzeum Instytutu Teatralnego

Gmach Słowackiego Teatru Kameralnego w Martinie
Fot. Lubo Stacho / Muzeum Instytutu Teatralnego

Gmach Teatru im. Andreja Bagara w Nitrze
Fot. Lubo Stacho / Muzeum Instytutu Teatralnego

Wnętrze Teatru Miejskiego w Żylinie
Fot. Olja Triaška Stefanović / Muzeum Instytutu Teatralnego

Gmach Teatru Miejskiego w Żylinie
Fot. Lubo Stacho / Muzeum Instytutu Teatralnego

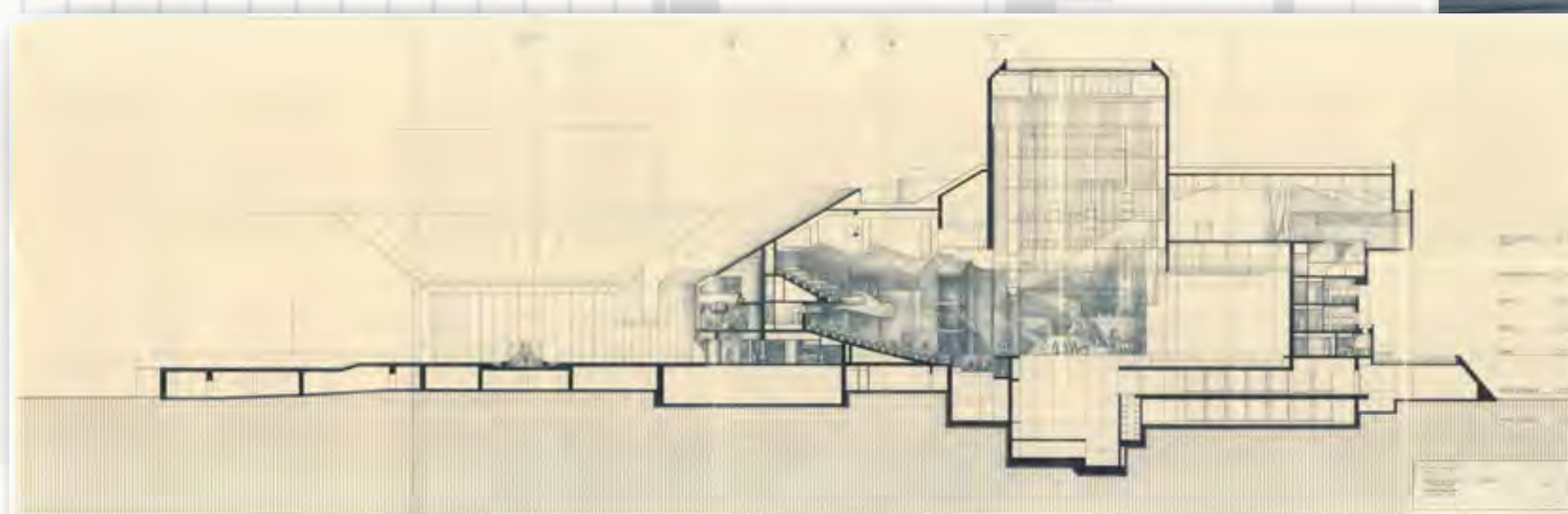
Nowy gmach Słowackiego Teatru Narodowego
Fot. Lubo Stacho / Muzeum Instytutu Teatralnego

Wnętrze Teatru im. Andreja Bagara w Nitrze
Fot. Olja Triaška Stefanović / Muzeum Instytutu Teatralnego

Projekt architektoniczny nowego gmachu Słowackiego Teatru Narodowego
Fot. Muzeum Instytutu Teatralnego

Architektura teatralna na Słowacji ma bogatą historię. Autorami projektów historycznych budynków teatrów byli przede wszystkim architekci zagraniczni, których praca twórcza stanowiła również wielki wkład w rozwój kultury miejskiej i lokalnej na Słowacji. Dzięki ich projektom trafiały tu aktualne trendy ówczesnych europejskich prądów ideowych.

Do najstarszych zachowanych budynków teatralnych na zachodniej Słowacji należy historyczny gmach Słowackiego Teatru Narodowego w Bratysławie. Autorami tego wyjątkowego dzieła byli w 1866 roku wiedeńscy architekci Ferdinand Fellner i Hermann Helmer. Z przełomu XIX/XX wieku zachował się na prawym (petrzalskim) wybrzeżu Dunaju w Bratysławie ważny – początkowo pomyślany jako letni – Teatr Arena (Divadlo Aréna), który jest związany z wczesnym okresem twórczości Maxa Reinhardta – jednego z najwybitniejszych reżyserów nowoczesnego teatru europejskiego. Specyficzny przykład architektury końca XIX wieku stanowiła reduta. W kontekście architektury lokalnej nadzwyczajną pozycję zajmują reduta i teatr w Nowej Wsi Spiskiej. W historii słowackiego teatru istotną rolę pełni też miasto Martin – siedziba Macierzy Słowackiej (Matica slovenská) i Chóru Słowackiego (Slovenský spevokol). Tu w 1888 roku pierwszy słowacki architekt i budowniczy Blažej Bulla zbudował Dom Narodowy (Národný dom), obecną siedzibę Słowackiego Teatru Kameralnego (Slovenské komorné divadlo), w którym znalazł swoje miejsce również wspomniany Chór. Wzorcowy przykład architektury inspirowanej włoskim neoklasyzmem stanowi Teatr Miejski (Mestské divadlo) w Żylinie.

Gmach Teatru im. Andreja Bagara (Divadlo Andreja Bagara) w Nitrze jest zaliczany do nowoczesnych samodzielnych gmachów teatralnych. Odzwierciedla on ówczesne wyobrażenia o wielofunkcyjnej i kompleksowej siedzibie teatru. Przykład nowoczesnej architektury stanowi też nowy budynek Słowackiego Teatru Narodowego w Bratysławie. Trzej autorzy w swojej koncepcji połączyli klasyczny porządek z nowoczesną abstrakcją. Przestrzeń została podzielona na salę opery, salę teatru dramatycznego oraz eksperymentalne studio z możliwością dowolnego usytuowania sceny i widowni.

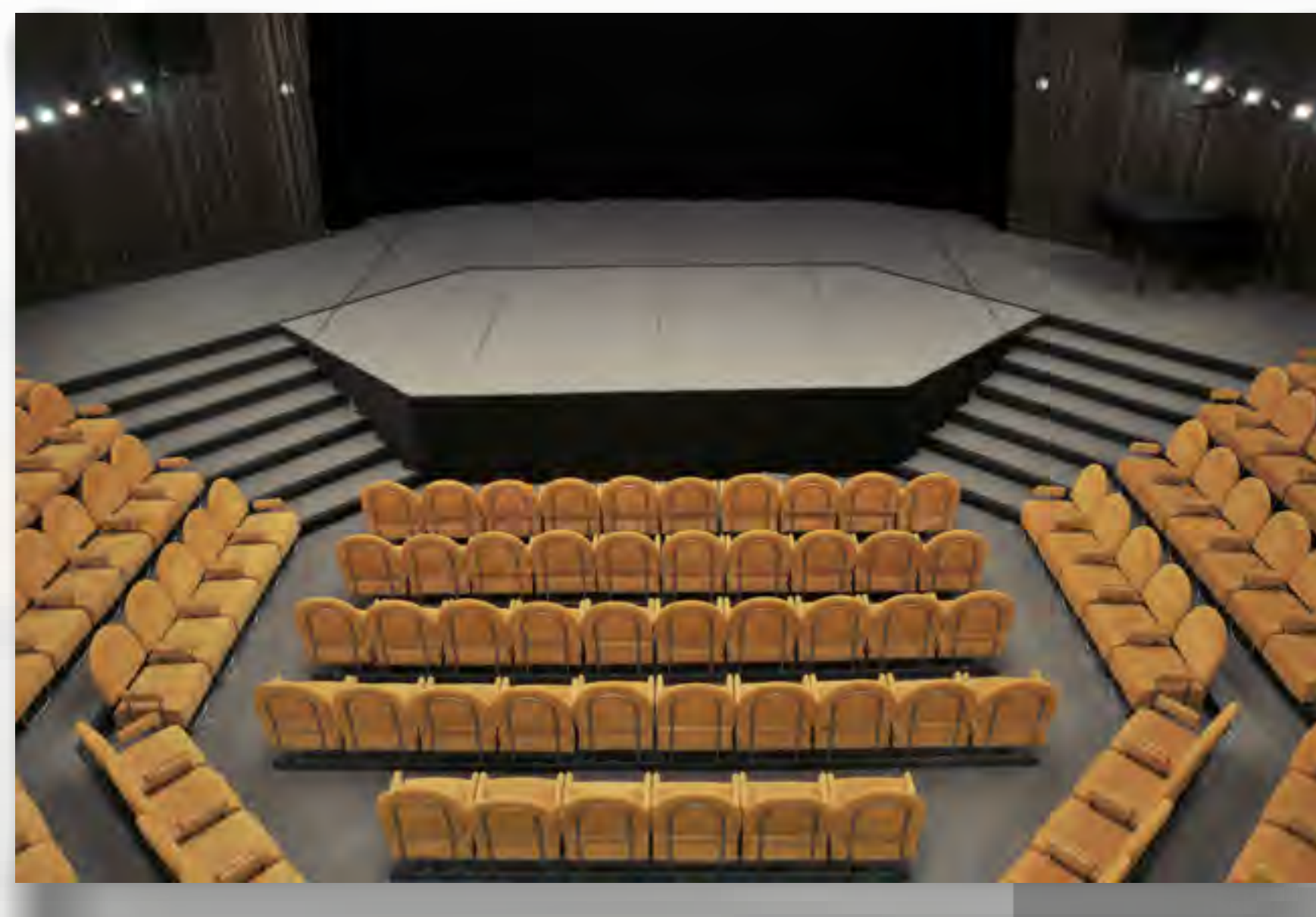
ARCHITEKTURA TEATRALNA

Sale wielofunkcyjne i eksperymentalne

Budynek Teatru Studio Tańca
Fot. Muzeum Instytutu Teatralnego

Wnętrze teatru Štúdio L+S
Fot. Muzeum Instytutu Teatralnego

Gmach Teatru im. Pavla Országha Hviezdoslava
Fot. Ľubo Stacho / Muzeum Instytutu Teatralnego

Wnętrze Teatru Lalkowego na Rozdrożu
Fot. Oľga Triáška Stefanović / Muzeum Instytutu Teatralnego

Sala teatralna w centrum kultury Stanica Žilina-Záriečie
Fot. Muzeum Instytutu Teatralnego

Już na początku XX wieku w budynkach administracyjnych lub przeznaczonych do innych celów powstawały specjalne pomieszczenia z myślą o teatrze. Teatr Miejski im. Pavla Országha Hviezdoslava (Mestské divadlo Pavla Országha Hviezdoslava) w Bratysławie znajduje się w dawnym gmachu Słowackiego Banku Narodowego. Został on wkomponowany w bryłę wielofunkcyjnego budynku przeznaczonego dla różnorodnych użytkowników. Próby wyjścia z cienia wielkich „instytucjonalnych” gmachów przypadają na lata sześćdziesiąte i dążenia do bliższego kontaktu z widzem. Atmosfera lat sześćdziesiątych XX wieku przyniosła też powstanie niekonwencjonalnych sal, w których funkcjonowanie teatru było dostosowane do innych celów użytkowania. Na przykład siedziba obecnego teatru Štúdio L+S stanowiła część hotelu Tatra już od czasów jego powstania i działalności Tatra Kabaretu.

Wszystkie teatry lalkowe na Słowacji powstały w wyniku zaadaptowania miejsc, które początkowo wykorzystywano do innych celów. Teatr Lalek w Żylinie korzysta obecnie z pomieszczeń dawnego żydowskiego towarzystwa sportowego Makabi. Teatr Lalek na Rozdrożu (Bábkové divadlo na Rázcestí) funkcjonuje od 1993 roku w jednej z dwóch willi miejskich zbudowanych w Bańskiej Bystrzycy na początku XX wieku. Widownia jest mobilna i można ją ustawić w wielu wariantach. Z kolei Teatr Studio Tańca (Divadlo Štúdio tanca) z Bańskiej Bystrzycy przeprowadził się w 2010 roku z mniejszych pomieszczeń w domu kultury do wyremontowanego budynku dawnej zawodowej szkoły budowlanej.

Eksperyment architektoniczny – obiekt S2 w centrum kultury Stanica Žilina-Záriečie powstał jako pomieszczenie wielofunkcyjne w 2009 roku. Do jego budowy wykorzystano skrzynki od piwa oraz stary kontener morski o długości 12 metrów. Wielokrotnie nagradzana sala spłonęła, niestety, w 2019 roku. Zespół Teatro Tatro gra swoje przedstawienia w namiocie i barakowozie, a w 2008 roku wzbogacił się o nowy teatralny środek transportu. Cieszący się popularnością Magiczny Automat Teatralny (Zázračný divadelný automat) miał światową premierę podczas olimpiady kulturalnej w Kanadzie w 2010 roku.

Teatr Teatro Tatro – Magiczny Automat Teatralny
Fot. Muzeum Instytutu Teatralnego

theatre . sk

TEATR DRAMATYCZNY

Filary dramaturgii światowej

Język słowacki w pierwszych latach istnienia słowackiego teatru zawodowego pojawiał się na scenie tylko sporadycznie. Słowa dramatów docierały do widzów przeważnie w języku czeskim. Również pierwszą premierą dramatyczną w Słowackim Teatrze Narodowym (2 marca 1920) była czeska tragedia Aloisa i Viléma Mrštíkův *Maryša* w reżyserii Czecha Václava Jiříkovskiego. Bez pomocy twórców teatralnych z Czech słowacka Thalia rodziłaby się jednak o wiele dłużej.

Molière TARTUFFE
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 25.05.1946
Reżyseria: Jozef Budský
Plan ogólny
Fot. Archiwum Instytutu Teatralnego

Jean-Paul Sartre DIABOL A PÁN BOH (DIABEL I PAN BÓG)
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 18.12.1965
Reżyseria: Jozef Palka
Od lewej: Ctibor Filčík, Martin Gregor
Fot. Archiwum Instytutu Teatralnego

Karel Čapek BIELA NEMOC (BIAŁA ZARAZA)
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 18.05.1958
Reżyseria: Jozef Budský
W środku: Jozef Kroner
Fot. Gejza Podhorský / Archiwum Instytutu Teatralnego

Alois i Vilém Mrštíkové MARIŠA
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 21.05.1983
Reżyseria: Vladimír Strniško
Od lewej: Gustáv Valach, Anna Javorková
Fot. Kamil Vyskočil / Archiwum Instytutu Teatralnego

Słowacki teatr szybko nadrobił zaległości i regularnie sięgał po dramaty zagraniczne. Na drodze europeizacji, modernizacji i rozwoju twórczości dramatycznej odegrały istotną rolę przede wszystkim dramaturgia francuska i rosyjska. Z jednej strony twórcy potrafili z sukcesem przeniknąć do wewnętrznego świata pierwowzoru, opanowali wymagający wiersz, a także melodyjną lekkość konwersacyjnego stylu dramatów francuskich, a z drugiej strony – byli w stanie oddać skomplikowane psychologiczne procesy wewnętrzne postaci z dramatów rosyjskich.

Anton P. Czechow TRI SESTRY (TRZY SIOSTRY)
Divadlo Slovenského národného povstania (dziś: Slovenské komorné divadlo), Martin, 21.01.1967
Reżyseria: Miloš Pietor
Od lewej: Elena Zvariková-Pappová, Alžbeta Barthová, Katarína Hrobárová-Vrzalová
Fot. Archiwum Instytutu Teatralnego

Aleksander W. Ostrowski VÝNOSNÉ MIESTO (INTRATNA POSADA)
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 16.12.1984
Reżyseria: Lubomír Vajdička
Od lewej: Lubomír Paulovič, Zdena Studenková, Magda Vášáryová, Emil Horváth
Fot. Kamil Vyskočil / Archiwum Instytutu Teatralnego

Prawdziwą próbę na drodze rozwoju słowackiego teatru dramatycznego stanowił Parnas światowej dramaturgii – utwory Williama Shakespeare'a oraz dziedzictwo teatralne kultury antycznej. Słowaccy twórcy teatralni zmierzali się z tym dziedzictwem stosunkowo późno, ponieważ brakowało aktualnych przekładów. Dopiero od II wojny światowej zaczęto także u nas świadomie podtrzymywać zainteresowanie dramataми antycznymi i szekspirowskimi.

William Shakespeare KRÁL LEAR (KRÓL LEAR)
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 25.10.1975
Reżyseria: Pavol Haspra
Od lewej: Leopold Haverl, Karol Machata, Ctibor Filčík, Jozef Adamovič
Fot. Kamil Vyskočil / Archiwum Instytutu Teatralnego

William Shakespeare CORIOLANUS (KORIOLAN)
Divadlo Jonáša Záborského, Preszów, 10.03.1967
Reżyseria: Milan Bobula
Od lewej: Brigita Bobulová, Želmíra Kačková, Peter Stražan ml., Milan Drotár, Gabriela Rumanová, Gita Mišurová
Fot. Jozef Fecko / Archiwum Instytutu Teatralnego

Sofokles OIDIPUS (KRÓL EDYP)
Slovenské komorné divadlo, Martin, 16.12.2011
Reżyseria: Roman Polák
W środku: Marek Geisberg
Fot. Braňo Konečný / Archiwum Instytutu Teatralnego

Christopher Marlowe DOKTOR FAUSTUS
Divadlo Slovenského národného povstania (dziś: Slovenské komorné divadlo), Martin, 25.06.1982
Reżyseria: Jozef Bednárík
Od lewej: Ján Kožuch, Lubomír Paulovič, Ivan Romancík
Fot. Jaroslav Barák / Archiwum Instytutu Teatralnego

Johann Wolfgang Goethe FAUST I., II.
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 18.09.2010
Reżyseria: Martin Čičvák
Od lewej: Robert Roth, Zuzana Fialová, Alexander Bárta
Fot. Oleg Vojtišek / Archiwum Słowackiego Teatru Narodowego

Podobne losy miało też wspaniałe dzieło filozoficzne Johanna Wolfganga Goethego *Faust*. Jego wymogi filozoficzne i inscenizacyjne budziły wielki szacunek i respekt twórców. Premiera pierwszej części utworu Goethego odbyła się wprawdzie już w 1931 roku w języku czeskim w reżyserii Viktora Šulca, ale na kompletną słowacką inscenizację obu części dramatu poetyckiego Goethego musieliśmy poczekać aż do 2010 roku. Wcześniej jednak powstały też inne opracowania tematu faustowskiego i we wszystkich przypadkach były to odważne i udane osiągnięcia dramaturgiczne i reżyserskie, które świadczyły o erudycji i przygotowaniu słowackich twórców teatralnych do zmierzenia się z tym nieśmiertelnym tematem rozumu i pokusy.

theatre . s k

TEATR

DRAMATYCZNY

Filary klasyki słowackiej (1830–1930)

Za narodziny słowackiego teatru uważa się działalność Gašpara Fejérpataky-Belopotockiego i premierę *Kocúrka* Jána Chalupki w Liptowskim Mikulaszu w 1830 roku.

Dramat słowacki rodził się w trudach i w porównaniu ze światem osiągnął dość późno, pełnowartościowy poziom osiągnął dopiero pod koniec XIX wieku. Mimo to w swojej różnorodności zawiera tytuły porównywalne z wzorami zagranicznymi. Jednocześnie w naszym środowisku powstały dramaty, które stanowiły istotny wkład dla późniejszych epok. Ich aktualność i potencjał teatralny potwierdzały wszystkie kolejne inscenizacje.

Ján Chalupka KOCÚRKOVO
Štátne divadlo, Koszyce, 12.09.1959
Reżyseria: Jozef Palka
Od lewej: Anna Grissová, Elena Kleisová, Jozef Hodorovský
Fot. Mária Lietavská / Archiwum Instytutu Teatralnego

Jozef Holly KUBO
Divadlo Slovenského národného povstania (dziś: Slovenské komorné divadlo), Martin, 25.04.1981
Reżyseria: Lubomír Vajdička
Od lewej: Elena Petrovická, Olga Solárová, Peter Bzdúch, Tomáš Žilínčík
Fot. Jaroslav Barák / Archiwum Instytutu Teatralnego

Ján Palárik DROTÁR (DRUCIARZ)
Divadlo Andreja Bagara, Nitra, 24.05.2019
Reżyseria: Lukáš Brutovský
Od lewej: Tomáš Turek, Andrej Remeník, Marián Viskup, Barbora Andrešičová, Peter Oszlik
Fot. Collavino / Archiwum Teatru im. Andreja Bagara w Nitrze

Jonáš Záborský NAJDÚCH (ZNAJDA)
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 31.12.1966
Reżyseria: Karol L. Zachar
Od lewej: Mária Prechovská, Alojz Kramár
Fot. Jozef Vavro / Archiwum Instytutu Teatralnego

Pavol Országh Hviezdoslav: HERODES A HERODIAS (HEROD I HERODIADA)
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 28.05.1955
Reżyseria: Janko Borodáč
Plan ogólny
Fot. Gejza Podhorský / Archiwum Instytutu Teatralnego

Jozef Gregor Tajovský: STATKY-ZMÁTKY (MAJĄTKI-ZAMĘTY)
Nová scéna, Bratislava, 22.11.1972
Reżyseria: Miloš Pietor
Od lewej: Magda Vášaryová, Juraj Kukura, Olga Vronská, Viliam Polónyi
Fot. Archiwum Instytutu Teatralnego

Ivan Stodola: BAČOVA ŽENA (ŻONA BACY)
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 4.10.1928
Reżyseria: Janko Borodáč
Plan ogólny
Foto: Archiwum Instytutu Teatralnego

Ivan Stodola: KEĎ JUBILANT PLÁČE (KIEDY JUBILAT PLACZE)
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 15.02.1941
Reżyseria: Ján Jamnický
Plan ogólny
Fot. Archiwum Instytutu Teatralnego

Július Barč-Ivan: MATKA
Divadlo Jozefa Gregora Tajovského, Zwolen, 13.03.1965
Reżyseria: Ivan Petrovický
Od lewej: Mária Markovičová, Zora Paulendová
Fot. Karol Miklôš / Archiwum Instytutu Teatralnego

THE YEAR • F
SL • VAK THEATRE
2 • 2 •

theatre.sk

DRAMAT

Historia dramatu słowackiego jest wprawdzie niedługa, ale bardzo bogata. Inspirację dla niego stanowiły nie tylko europejskie kierunki artystyczne, ale też życie społeczne i polityczne w kraju oraz poziom teatru. Słowaccy dramatopisarze nie uniknęli ówczesnych mód i ograniczeń, które miały negatywny wpływ na formę i jakość sztuk teatralnych. Podobnie jak z własnymi problemami i okolicznościami zewnętrznymi mierzyli się bohaterowie ich opowieści, tak też słowaccy dramatopisarze prowadzili – z różnym powodzeniem – swoje boje. Pozostawili nam istotne informacje na temat wnikliwości i wrażliwości człowieka w kontekście przemian epoki i zmian cywilizacyjnych.

Przewyciężanie realizmu (lata 1940–1980)

VHV (Vladimír Hurban Vladimírov) ZÁMKA ŠKRIPÍ (ZAMEK SKRZYPI)
Divadlo Slovenského národného povstania (dziś: Slovenské komorné divadlo), Martin, 5.02.1993
Reżyseria: Štefan Korenčí
Od lewej: Ján Kožuch, Jindřich Obšil, Lubomíra Krkošková
Fot. Matúš Olha / Archiwum Instytutu Teatralnego

„Największymi wrogami Słowaków są Słowacy!”

Replika Fischla z dramatu Ivana Bukovčana Kým kohút nezaspieva.

Peter Zvon TANEC NAD PLAČOM (BAL POŻEGNANYCH)
Slovenské divadlo (dziś: Divadlo Jonáša Záborského), Preszów, 1.04.1944
Reżyseria: Dezider Stern-Stránský
Od lewej: Imrich Jenča, Richard Novák, Štefan Adamec, Andrej Chmelko, Elena Rampáková
Fot. Ambrozy / Archiwum Instytutu Teatralnego

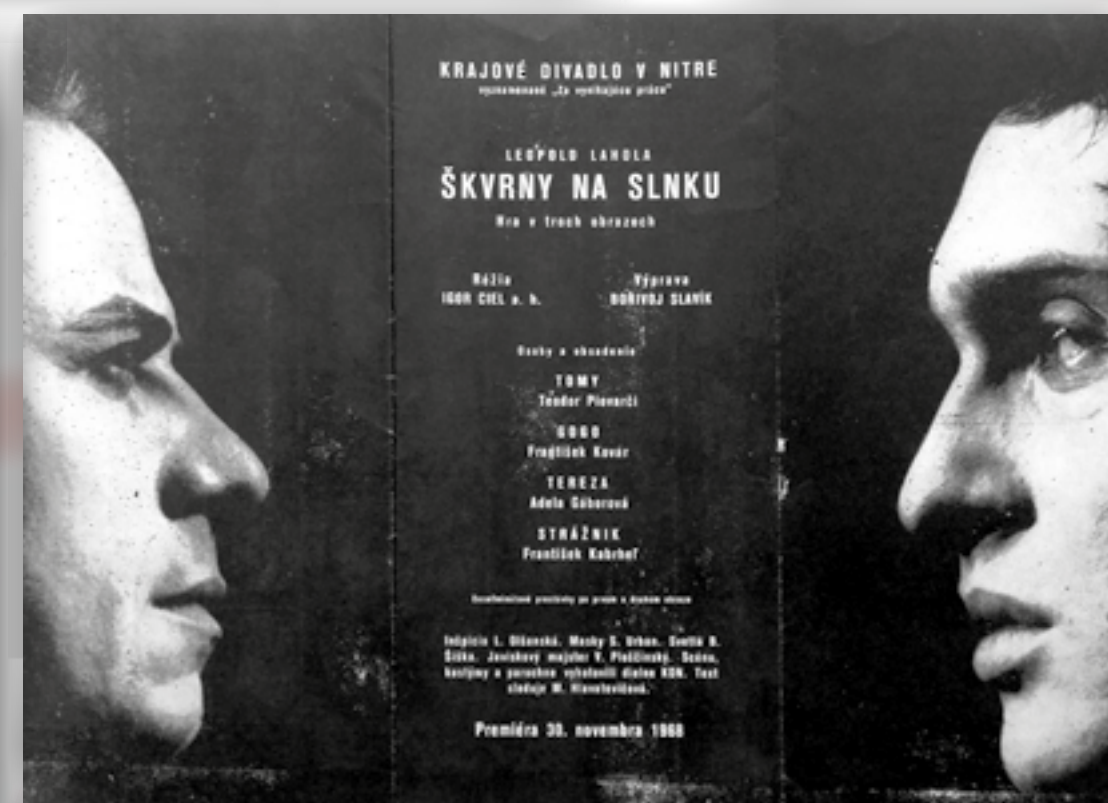
Július Barč-Ivan DVAJA (DWAJ)
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 2.03.1984
Reżyseria: Vladimír Strnisko
Od lewej: Ctibor Filčík, Martin Huba
Fot. Jozef Vavro / Archiwum Instytutu Teatralnego

Ivan Bukovčan KÝM KOHÚT NEZASPIEVA (NIM ZAPIEJE KUR...)
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 30.08.1969
Reżyseria: Jozef Palka
Z przodu: Jozef Kroner, z tyłu: Jarmila Koleničová, Juraj Slezáček
Fot. Jana Nemčoková / Archiwum Instytutu Teatralnego

Peter Karvaš POLNOČNÁ OMŠA (NOC WIGILIJNA)
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 25.10.2014
Reżyseria: Lukáš Brutovský
Od lewej: Anna Javorková, Milan Ondřík, Dano Heriban, Emil Horváth ml.
Fot. Archiwum Słowackiego Teatru Narodowego

Leopold Lahola ŠKVRNY NA SLNKU (PLAMY NA SŁOŃCU)
Krajové divadlo (dziś: Divadlo Andreja Bagara), Nitra, 30.11.1968
Reżyseria: Igor Ciel
Program premiery z 1968 roku
Koncepcja plastyczna: Bořivoj Slavík

Peter Kováčik SLOVENSKÁ RAPSÓDIA ALEBO HOSTINEC POD ZELENYM STROMOM (Krcma pod zelenym stromom)
SLOWACKA RAPSODIA ALBO UCZTA POD ZIELONYM DRZEWEM (Karczma Pod Zielonym Drzewem)
Divadlo Jozefa Gregora Tajovského, Zwolen, 27.10.1995
Reżyseria: Ján Sládeček
Od lewej: Miloš Chrappa, Andrej Mojžiš
Fot. René Miko / Archiwum Instytutu Teatralnego

Osvald Zahradník SÓLO PRE BICIE (HODINY SOLO NA ZEGAR (Z KURANTEM))
Divadlo Jozefa Gregora Tajovského, Zwolen, 9.06.1973
Reżyseria: Peter Jezný
Autor plakatu: Igor Hudcovič / Autorzy zdjęć: Igor Hudcovič, Karol Mikláš

„Trzy jego sztuki Jazva (Blizna), Polnočná omša (Noc wigilijna) oraz Antygona a tí druhí (Antygona i inni) stanowią przełom nie tylko w jego twórczości, ale też w całej słowackiej dramaturgii. Na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych słowacka i czeska twórczość dramatyczna stopniowo dystansowała się od schematyzmu lat pięćdziesiątych i przenosiła swoją uwagę z tematyki produkcyjnej w stronę problematyki człowieka w wirze przemian społecznych. Dramaty Karvaša budziły uwagę, ale też wiele polemicznych pytań.”

Peter Kováč, Polnočná omša, „Bojovník”, 7.08.2014, nr 16, s. 1 i 5.

„W półmroku miejscowej gospody schodzą się z góry, ze wzgórza, poszczególne postaci, by opowiadać o sobie, innych, ale też o nas, o tym, jak żyliśmy w trzydziestym trzecim, a także o tym, jak żyjemy i co w nas pozostanie. Wielowarstwowy tekst odsłania losy jednostek, które niosą swój bagaż nieszczęścia, krzywdy, złości, nadziei i poprzez nie szkicuje losy tego narodu z wszystkimi jego cechami – dobrocią, złością, zawiścią, okrucieństwem, biedą.”

Dagmar Podmaková, Opač Kováčik a opač o človeku, „Pravda”, 31.10.1995, rocz. 5, nr 252, s. 5.

THE YEAR • F
SL • VAK THEATRE
2 • 2 •

theatre . s k

Dramat

Od tekstu do pluralizmu (dramat po 1989 roku)

„Jego sztuka zmuszała do myślenia, była to poezja i szok. Horák rozbił wygładzoną strukturę poetyki pseudoarystotelesowskiej, na której pasożytowali źli dramaturgowie, stworzył kolejność scen, mozaikę, metaforę świata. Jednostka w jego sztukach miota się pod ciężarem ruchów społecznych, walczy i przegrywa. Horák rozbił opowieść i stworzył antybohatera.”

Roman Polák (ur. 1957) [rozmowa], w: Karol Horák, *Skaza futbolu v meste K* [plakat przedstawienia], Umelecké vedenie Divadla Jónáša Záborského, Preszów [1990].

„W inscenizacjach odslanianio coraz głębsze, ukryte, wręcz zwierzęce zachowania człowieka, jego libido, a także perwersyjne wyobrażenia i cele, wulgarnie postępowanie. Procesy psychiczne przenosiły się na procesy fizyczne, do ludzkich gruczołów i wydzielin.”

Miloš Mistrík, *Slovenská absurdná dráma*, Veda, Bratislava 2002, s. 186.

Karol Horák *SKAZA FUTBALU V MESTE K (UPADEK FUTBOLU W MIEŚCIE K)*
Divadlo Jónáša Záborského, Preszów, 16.09.1990
Reżyseria: Roman Polák
Jozef Stražan
Fot. Lubor Marko / Archiwum Instytutu Teatralnego

Blahoslav Uhlár, Miloš Karásek i kol. *PREDPOSLEDNÁ VEČERA (PRZEDOSTATNIA WIECZERZA)*
Divadlo pre deti a mládež (dziś: Divadlo Jána Palárika), Trnava, 30.06.1989
Reżyseria: Blahoslav Uhlár
Od lewej: Margita Sečovičová, Ladislav Kerata, Viera Pavliková, Vladimír Oktavec, Tibor Vokoun
Fot. Archiwum Instytutu Teatralnego

Viliam Klimáček, Ivan Mizera *PIESA... (część 2.)*
Divadlo GUnaGU, Bratislava, 23.01.1993
Reżyseria: Ivan Mizera, Viliam Klimáček, Aleš Votava, Karol Vosátko
Od lewej: Zuzana Benešová, Vladimír Sedláčko
Fot. Vlado Gloss / Archiwum Instytutu Teatralnego

Jana Juraňová *MISKY STRIEBORNÉ, NÁDOBY VÝBORNÉ (MISKI SREBRNE, NACZYNIA WSPANIAŁE)*
Stúdio 12, Bratislava, 2.03.2015
Reżyseria: Alena Lelková
Od lewej: Danica Matušová, Zuzana Konečná, Rebeka Poláková, Zuzana Porubjaková
Fot. Milo Fabian / Archiwum Instytutu Teatralnego

Miloš Karásek *PERÓN (PERON)*
Divadlo Alexandra Duchnoviča, Preszów, 29.03.2003
Reżyseria: Miloš Karásek
Od lewej: Svetlana Škovranová, Vasil Rusiňák
Fot. Pavol Koval / Archiwum Instytutu Teatralnego

Rastislav Ballek *TISO*
Divadlo Aréna, Bratislava, 14.04.2005
Reżyseria: Rastislav Ballek
Od lewej: absolwenci Bratysławskiego Konserwatorium Państwowego, chór Technik, Marián Labuda
Fot. Oleg Vojtíšek / Archiwum Instytutu Teatralnego

„Cztery najbardziej znane kobiety z kręgu Ludovíta Štúra, miłości i żony naszych słynnych działaczy z epoki odrodzenia narodowego pojawiają się na scenie z zaświatów. (...) W opowieściach o mężczyznach swojego życia, kobiecym losie, o swoich uczuciach, a także o sytuacji w domu, odsłaniają kulisy, prywatność pokolenia szturowców. Podczas wspólnej pogawędki rozmawiają o konwencjach społecznych w XIX wieku, zwyczajach określających losy kobiet i mężczyzn, o swoich pragnieniach, możliwościach i ograniczeniach.”

Nadežda Lindovská, *Feministická výzva slovenskej dráme*, „Slovenské divadlo”, 2011, rocz. 59, nr 3, s. 280.

Michal Ditte *TERRA GRANUS*
Divadlo Pótoň, Bátorce, 15.02.2008
Reżyseria: Iveta Jurčová
Od lewej: Henrieta Rabová, Gabriel Tóth, Kristína Sihelská, Michaela Hrbáčková, Katarína Vákrčková, Mária Danadová
Fot. Archiwum Teatru Pótoň

Michaela Zakuťanská *SINGLE RADICALS*
Prešovské národné divadlo, Preszów, 11.10.2013
Reżyseria: Júlia Rázusová
Od lewej: Gabriela Marcinková, Ladislav Ladomirjak
Fot. Peter Zakuťanský / Archiwum Preszowskiego Teatru Narodowego

t h e a t r e Opera

repertuar słowacki i czeski

r e . s k

Historia słowackiego teatru operowego nie jest długa, lecz wskutek swojej intensywności i dynamiki stworzył on w ciągu stu lat swojego istnienia interesujący oryginalny styl. Aktywność na tym polu toczyła się na dwóch poziomach: interpretacyjnym i kompozytorskim. W obu przypadkach kluczową rolę pełnił Słowacki Teatr Narodowy. Budowanie zawodowego poziomu interpretacji rozpoczęło się od repertuaru szkieletowego i światowego, wystawiania oper włoskich, francuskich i rosyjskich oraz skoncentrowaniu się na powstawaniu oryginalnej opery słowackiej. Ten trend interpretacyjny jest widoczny w całej historii słowackiego teatru operowego. U jego narodzin stała opera czeska. Trzy sztuki czeskich artystów otwierały trzy słowackie teatry operowe: *Hubička* (Pocalunek) Bedřicha Smetany została wystawiona w Słowackim Teatrze Narodowym, *Predaná nevesta* (Sprzedana naręczona) tego samego autora w Teatrze Państwowym w Koszycach, a *Eva* Josefa Bohuslava Foerстера w Operze Państwowej w Bańskiej Bystrzycy. Już od lat dwudziestych trwały prace nad powstaniem oryginalnej słowackiej opery. Pierwsze kroki, jak *Kováč Wieland* (Kowal Wieland) Jána Levoslava Belli oraz pierwsza oryginalna próba napisania opery narodowej (*Detvan* Viliama Figuša-Bystrego) zaowocowały pełnowartościową operą *Krútniava* (Krutniawa) Eugena Suchoňa. Jego rówieśnik Ján Cikker napisał znakomitą operę *Juro Jánošík* poświęconą losom słowackiego bohatera ludowego oraz *Mister Scrooge'a* na podstawie Charlesa Dickensa. Dzieła Suchoňa i Cikkera są do dziś żywe w słowackich teatrach. Na trzech słowackich scenach operowych pojawiają się też dzieła niedawno zmarłych oraz współczesnych kompozytorów, jak np. *Hostina* (Uczta) Juraja Beneša oraz *Dorian Gray* Ľubicy Čekovskiej, które spotkały się z żywym odbiorem w Słowackim Teatrze Narodowym. Alternatywną scenę operową z powodzeniem reprezentują Slavo Solovic i jego *Cirostratus* czy *Kóma* (Śpiączka) Martina Burlasa.

Ján Levoslav Bella KOVÁČ WIELAND (KOWAL WIELAND)
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 28.04.1926
Reżyseria: Václav Jiříkovský
Dyrygent: Oskar Nedbal
Plan ogólny
Fot. Josef Hofer / Archivum Instytutu Teatralnego

Eugen Suchoň KRÚTNÁVA (KRUTNIAWA)
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 10.12.1949
Reżyseria: Karel Jernek
Dyrygent: Ladislav Holoubek
Plan ogólny
Fot. Gejza Podhorský / Archivum Instytutu Teatralnego

Ján Cikker VZKRIESENIE (ZMARTWYCHWSTANIE)
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 9.10.1976
Reżyseria: Branislav Kriška
Dyrygent: Zdeněk Košler
Od lewej: Róbert Szűcs, Marta Nitranová
Fot. Jozef Vavro / Archivum Instytutu Teatralnego

Leoš Janáček VEC MAKROPULOS (SPRAWA MAKROPULOS)
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 7.04.1973
Reżyseria: Branislav Kriška
Dyrygent: Zdeněk Košler
Od lewej: Milan Kopačka, Elena Kittnarová
Fot. Jozef Vavro / Archivum Instytutu Teatralnego

Juraj Beneš HOSTINA (UCZTA)
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 13.04.1984
Reżyseria: Branislav Kriška
Dyrygent: Viktor Málek
Od lewej: Róbert Szűcs, Elena Kittnarová, Peter Mikuláš, Gustáv Papp
Fot. Jozef Vavro / Archivum Instytutu Teatralnego

Bedřich Smetana HUBIČKA (POCALUNEK)
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 30.05.2003
Reżyseria: Pavol Smolík
Dyrygent: Jaroslav Kyzlink
Od lewej: Michal Lehotský, Klaudia Račić Derner, chór Opery Słowackiego Teatru Narodowego
Fot. Archivum Słowackiego Teatru Narodowego

Ján Cikker JURO JÁNOŠÍK
Štátna opera, Bańská Bystrzyca, 5.06.2016
Reżyseria: Roman Polák
Dyrygent: Marián Vach
Plan ogólny
Fot. Jozef Lomnický / Archivum Instytutu Teatralnego

Slavo Solovic, Viliam Klimáček CIROSTRATUS
Divadlo GUnaGU, Bratislava, 25.01.2003
Reżyseria: Viliam Klimáček
Od lewej: Olga Belešová, Viliam Klimáček, Eva Matiašová, Petra Polnišová,
Tony Pisár, Zuzana Ožvoldiková, Michal Kaščák
Fot. Archivum Instytutu Teatralnego

Martin Burlas, Jiří Olič KÓMA (ŚPIĄCZKA)
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 24.11.2007
Reżyseria: Rastislav Ballek
Dyrygent: Marián Lejava
Od lewej: Milan Chalmovský
Fot. Alena Klenková / Archivum Instytutu Teatralnego

Ľubica Čekovská DORIAN GRAY
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 8.11.2013
Reżyseria: Nicola Raab
Dyrygent: Christopher Ward
Od lewej: Aleš Jeniš, Martin Gyimesi, Eric Fennell
Fot. Jozef Barinka / Archivum Słowackiego Teatru Narodowego

Opera

repertuar światowy

Tradycyjnie silną pozycję w słowackim życiu operowym miała opera rosyjska, przede wszystkim *Eugen Onegin* (Eugeniusz Oniegin) Piotra Iljicza Czajkowskiego, który od 1920 roku niemal nie opuścił naszych scen operowych. Najbardziej atrakcyjnym dla widzów elementem repertuaru, podobnie jak na całym świecie, była i jest opera włoska, przede wszystkim dzieła Giuseppe Verdiego i Giacoma Pucciniego. Słowacki Teatr Narodowy (Slovenské národné divadlo) i Opera Państwowa (Štátna opera) w Bańskiej Bystrzycy mają bogatą tradycję wystawiania repertuaru belkantowego Gioacchina Rossiniego i Gaetana Donizettiego. Na wszystkich trzech słowackich scenach są stale obecne opery Wolfganga Amadeusza Mozarta. Inscenizacje oper Charlesa Gounoda, a zwłaszcza najbardziej znanej *Faust a Margaréta* (Faust), stanowiły niemal zawsze przełomowe wydarzenia w historii słowackiego teatru operowego. Rozpoczynając od pierwszych spektakli Josefa Peršla i Viktora Šulca w początkowym okresie istnienia Słowackiego Teatru Narodowego, poprzez zabarwioną ekspresjonistycznie inscenizację w Koszycach w reżyserii Kornela Hájka, przełomowy i dla wielu szokujący spektakl Jozefa Bednáríka, aż po ostatni przykład – filozofujące introwertyczne ujęcie Litwina Gintarasa Varnasa w Słowackim Teatrze Narodowym.

Charles Gounod: FAUST A MARGARÉTA (FAUST)
 Štátné divadlo, Koszyce, 31.05.1958
 Reżyseria: Kornel Hájek
 Dyrygent: Boris Velat
 Od lewej: Anna Poláková, Anton Matejček
 Fot. Mária Litavská / Archiwum Instytutu Teatralnego

Charles Gounod: FAUST A MARGARÉTA (FAUST)
 Slovenské národné divadlo, Bratislava, 28.06.1989
 Reżyseria: Jozef Bednárík
 Dyrygent: Oliver Dohnányi
 Ján Galla i chór Opery Słowackiego Teatru Narodowego
 Fot. Archiwum Instytutu Teatralnego

Giuseppe Verdi LA TRAVIATA
 Divadlo Jozefa Gregora Tajovského – Opera Banská Bystrica (dziś: Štátna opera), Banská Bystrica, 14.12.1968
 Reżyseria: Drahomíra Bargárová
 Dyrygent: Vojtech Javora
 Oskár Korbela, Edita Gruberová
 Fot. Karol Miklőši / Archiwum Instytutu Teatralnego

Giuseppe Verdi AROLDO
 Divadlo Jozefa Gregora Tajovského – Opera Banská Bystrica (dziś: Štátna opera), Banská Bystrica, 19.01.1993
 Reżyseria: Martin Bendík
 Dyrygent: Pavol Tužinský
 Od lewej: Mária Tomanová, Gurgén Ovsepjan
 Fot. Archiwum Instytutu Teatralnego

Wolfgang Amadeusz Mozart DON GIOVANNI
 Slovenské národné divadlo, Bratislava, 25.05.2001
 Reżyseria: Jozef Bednárík
 Dyrygent: Wolfdieter Maurer
 Od lewej: Martin Malachovský, Dalibor Jeniš
 Fot. Archiwum Instytutu Teatralnego

Claude Debussy PELLÉAS A MÉLISANDA (PELEAS I MELISANDA)
 Slovenské národné divadlo, Bratislava, 9.05.1995
 Reżyseria: Miroslav Fischer
 Dyrygent: Jean-Paul Penin
 Od lewej: Jana Valášková, Francis Dudziak
 Fot. Katarína Marenčinová / Archiwum Instytutu Teatralnego

Piotr I. Czajkowski EUGEN ONEGIN (EUGENIUSZ ONIEGIN)
 Štátné divadlo, Koszyce, 19.11.1966
 Reżyseria: Václav Věžník
 Dyrygent: Boris Velat
 Od lewej: Helena Gmucová, Miroslav Hájek
 Fot. Mária Litavská / Archiwum Instytutu Teatralnego

Piotr I. Czajkowski EUGEN ONEGIN (EUGENIUSZ ONIEGIN)
 Slovenské národné divadlo, Bratislava, 16.09.2005
 Reżyseria: Peter Konwitschny
 Dyrygent: Pavol Selecký
 Od lewej: Pavol Remenár, Natalia Ushakova
 Fot. Alena Klenková / Archiwum Instytutu Teatralnego

Christoph Willibald Gluck ORFEUS A EURYDIKA (ORFEUSZ I EURYDYKA)
 Slovenské národné divadlo, Bratislava, 5.12.2008
 Reżyseria: Mariusz Trelński
 Dyrygent: Jaroslav Kyzlink
 Od lewej: Pavol Remenár, Helena Becse-Szabó, chór Opery Słowackiego Teatru Narodowego
 Fot. Jozef Barinka / Archiwum Instytutu Teatralnego

theatre . s k

Operetka

Tradycja teatru muzyczno-rozrywkowego, przede wszystkim operetki, kształtowała się na Słowacji dzięki węgierskim i niemieckim koczowniczym grupom teatralnym, które miały w swoim repertuarze również inne gatunki teatru muzycznego – komedie muzyczne, fraszki i wodewile. Bliskość Wiednia, który w XIX wieku stał się jednym z głównych ośrodków operetkowych, miała wpływ także na życie kulturalne bratysławian – nie musieli już się borykać z trudnościami towarzyszącymi narodzinom tego gatunku, ale otrzymywali już gotowe dzieła. Widzowie uwielbiali operetkę, w przeciwieństwie do krytyków. Także z tego powodu nie miała ona na Słowacji łatwego życia. Operetka coraz to od nowa musiała udowodniać, że stanowi pełnowartościowy gatunek sztuki – raz za pomocą klasyki, a innym razem dzięki autorskiej inwencji współczesnych autorów, w niemałym stopniu także słowackich. Również dziś, w epoce musicali, nadal obowiązuje zasada, że oparta na dobrych podstawach muzycznych operetka, w dojrzałej i pomysłowej interpretacji, potrafi zapełnić gmachy teatrów.

Oskar Nedbal, Leo Stein **POLSKA KRV**
(POLSKA KREW)
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 4.04.1920
Reżyseria: Bohuš Vilim
Kierownictwo muzyczne: Ferdinand Ledvina
Ujęcie z inscenizacji
Fot. Archiwum Instytutu Teatralnego

Mikuláš Schneider-Trnavský **BELLAROSA**
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 24.05.1941
Reżyseria: Drahoš Zelenský
Kierownictwo muzyczne: Juraj Viliam Schöffer
Ujęcie z inscenizacji
Fot. Archiwum Instytutu Teatralnego

Johann Strauss, Ignaz Schnitzer **CIGÁNSKY BARÓN (BARON CYGAŃSKI)**
Národné divadlo (dziś: Státne divadlo), Koszyce, 23.10.1949
Reżyseria: Jurij Seregij
Kierownictwo muzyczne: Bohuš Valáštan
Plan ogólny
Fot. Archiwum Instytutu Teatralnego

Dmitrij D. Szostakowicz, Władimir Z. Mass, Michaił A. Czerwiński
MOSKVA – CERJOMUSKY (MOSKWA-CZERJOMUSZKI)
Divadlo Nová scena, Bratislava, 17.10.1959
Reżyseria: Ján Kákoš
Kierownictwo muzyczne: Zdeněk Macháček
Od lewej: Belo Turba, Jozef Kuchár, Jindra Láznicka
Fot. Archiwum Instytutu Teatralnego

Gejza Dusík, Pavol Braxatoris **MODRÁ RUŽA (NIEBIESKA RÓŽA)**
Státne divadlo, Koszyce, 8.11.1964
Reżyseria: Kornel Hájek
Kierownictwo muzyczne: Radovan Fest Spišiak
Od lewej: Božena Hanáková, Ladislav Pačaj
Fot. Ondrej Bérés / Archiwum Instytutu Teatralnego

Florimond Ronger Hervé, Henri Meilhac, Albert Millaud **MAM ZELLE NITOUCHE**
Divadlo Jonáša Záborského, Preszów, 20.12.1985
Reżyseria: Ján Šilan
Dyrygent: Jan Bedřich
Plan ogólny
Fot. Lubor Marko / Archiwum Instytutu Teatralnego

Jacques Offenbach, Hector-Jonathan Crémieux **ORFEUS V PODSVETÍ (ORFEUSZ W PIEKLE)**
Divadlo Jozefa Gregora Tajovského – Opera Banská Bystrica (dziś: Státna opera), Bańska Bystrzyca, 10.04.1992
Reżyseria: Martin Bendik
Kierownictwo muzyczne: Pavol Tužinský
Plan ogólny z inscenizacji
Fot. Matúš Olha / Archiwum Instytutu Teatralnego

Milan Novák, Milan Ferko **PLNÁ POJNÁ LÁSKY (W PEŁNYM RYNSZTUNKU MIŁOŚCI)**
Divadlo Nová scena, Bratislava, 29.08.1957
Reżyseria: František Křištof Veselý
Kierownictwo muzyczne: Zdeněk Macháček
Ujęcie z inscenizacji
Fot. Archiwum Instytutu Teatralnego

Franz Lehár, Victor Léon, Leo Stein **VESELÁ VDOVA (WESOŁA WDÓWKA)**
Divadlo Nová scena, Bratislava, 3.02.2017
Reżyseria: Peter Oravec
Dyrygent: Rudolf Geri
W środku: Miroslav Dvorský i Adriana Kóhútová
Fot. Ľubor Bachratý / Archiwum Instytutu Teatralnego

theat

Musical

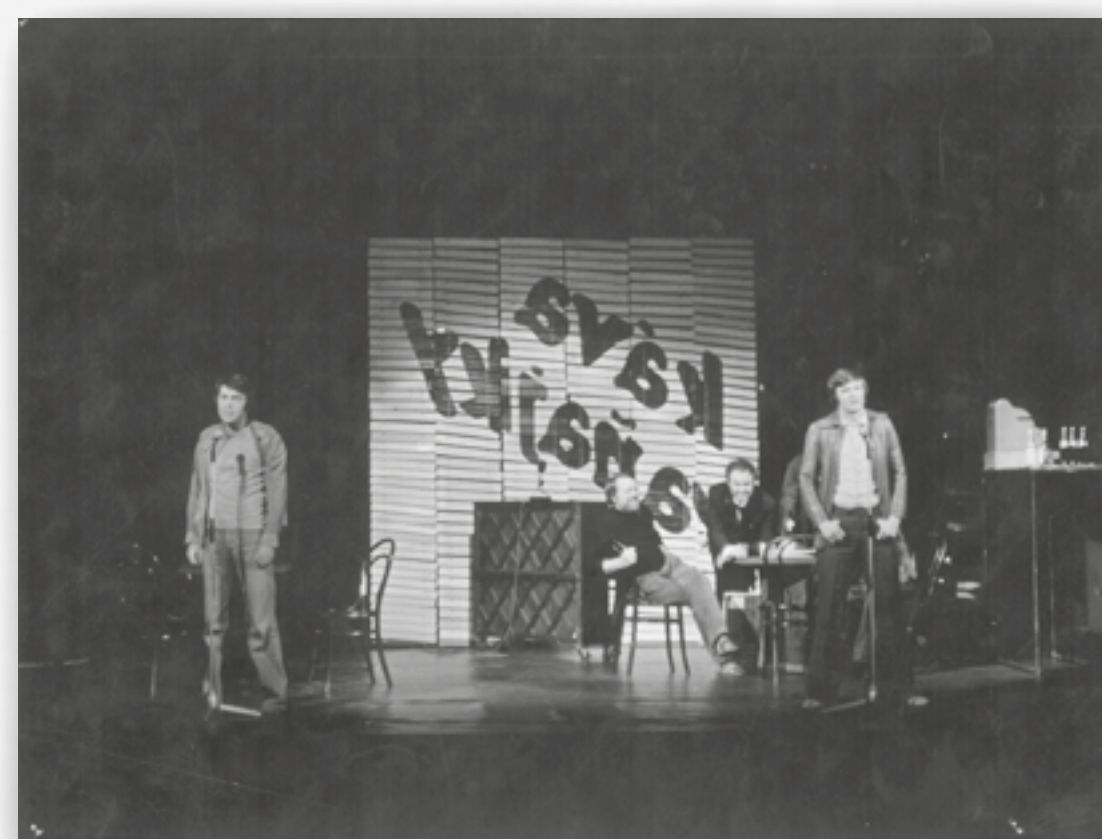
re . s k

Musical słowacki

Teodor Šebo Martinský (libretto: Ján Turan, Bedřich Kramosil)
REVIZOR (REWIZOR)
Divadlo Nová scéna, Bratislava, 24.02.1973
Reżyseria: Bedřich Kramosil
Kierownictwo muzyczne: Bohuš Slezák
Od lewej: Ivan Krajiček, Stefan Tkáč, Anton Baláz, Ernest Kostelník
Fot. Archiwum Instytutu Teatralnego

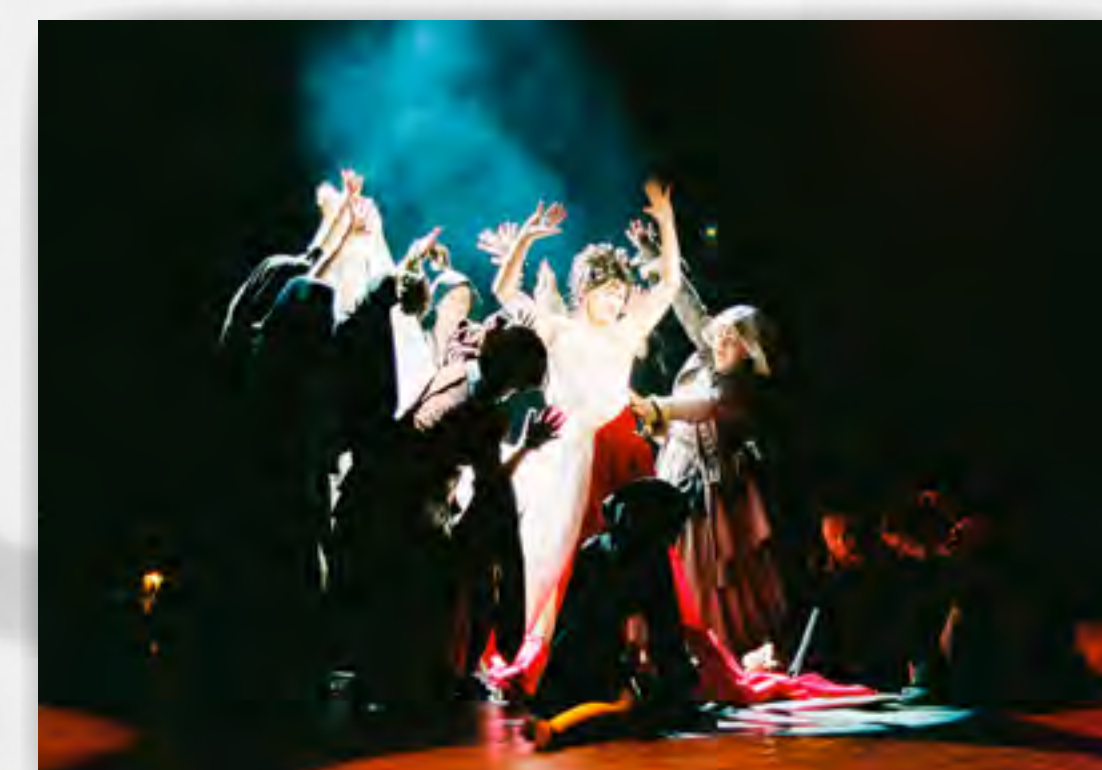
Pavol Hammel, Marián Varga (libretto: Alta Vášová):
CYRANO Z PREDMESTIA (CYRANO Z PRZEDMIEŚCIA)
Divadlo Nová scéna, Bratislava, 8.10.1977
Reżyseria: Ivan Krajiček
Teksty piosenek: Kamil Peteraj, Ján Štrasser
Jozef Benedik, Martin Danko
Fot. Archiwum Instytutu Teatralnego

Tubomír Horňák (libretto: Jozef Urban) **KRÁL DÁVID (KRÓL DAWID)**
Divadlo Nová scéna, Bratislava, 19.06.1998
Reżyseria: Jozef Gombár
Kierownictwo muzyczne: Iveta Viskupová
Od lewej: Katarína Hasprová, Stanislav Slovák
Fot. Anton Sládek / Archiwum Instytutu Teatralnego

Jana Kákošová, Martin Kákoš, Henrich Leško **BÁTHORYČKA**
Divadlo Jonáša Záborského, Preszów, 11.02.2005
Reżyseria: Martin Kákoš
Kierownictwo muzyczne: Branislav Kostka, Július Selčan ml.
W środku: Elena Kušnierová
Fot. Archiwum Instytutu Teatralnego

Peter Jaroš, Martin Kákoš, Václav Patejdl, Kamil Peteraj
TISÍČROČNÁ VČELA (TYŚCIĄCLETNIA PSZCZOŁA)
Divadlo Andreja Bagara, Nitra, 15.11.2013
Reżyseria: Martin Kákoš
Kierownictwo muzyczne: Július Selčan
Plan ogólny
Fot. Ctíbor Bachratý / Archiwum Instytutu Teatralnego

Musical światowy

Bertolt Brecht, Kurt Weill:
ZOBRÁČKA OPERA (OPERA ZA TRZY GROSZE)
Divadlo Slovenského národného povstania (dziś: Slovenské komorné divadlo), Martin, 4.11.1961
Reżyseria: Ivan Petrovič
Kierownictwo muzyczne: Jozef M. Soukup
Od lewej: Anton Gymský, Stefan Mišovic
Fot. Archiwum Instytutu Teatralnego

Jerry Herman, Michael Stewart **HELLO, DOLLY!**
Divadlo Nová scéna, Bratislava, 8.10.1966
Reżyseria: Bedřich Kramosil
Kierownictwo muzyczne: Bohuš Slezák
W środku: Gizela Veclová
Fot. Archiwum Instytutu Teatralnego

Cole Porter, Samuel Spewack, Bella Spewack, **POBOZKAJ MA, KATARÍNA!**
(POCAŁUJ MNIE, KASIU!)
Divadlo Jonáša Záborského, Preszów, 17.10.1969
Reżyseria: Miloš Pietor
Kierownictwo muzyczne: Vladimír Daněk
Balet z drugiej części
Fot. Jozef Fecko / Archiwum Instytutu Teatralnego

Ernest Bryll, Katarzyna Gärtner **NA SKLE MALOVANÉ (NA SZKLE MALOWANE)**
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 19.10.1974
Reżyseria: Karol L. Zachar
Plan ogólny
Fot. Jozef Vavro / Archiwum Instytutu Teatralnego

Jerry Bock, Joseph Stein **FIDLIKANT NA STRECHIE (SKRZYPEK NA DACHU)**
Divadlo Jonáša Záborského, Preszów, 6.12.2002
Reżyseria: Jozef Bednárík
Kierownictwo muzyczne: Július Selčan
Ujęcie z inscenizacji
Fot. Archiwum Instytutu Teatralnego

Alain Boublil, Claude-Michel Schönberg
BEDÁRI (LES MISÉRABLES)
Divadlo Nová scéna, Bratislava, 20.09.2019
Reżyseria: Marie Zamora
Teksty piosenek: Herbert Kretzmer
Od lewej: Lenka Machcínková, Marta Potančoková, Alžbeta Bartošová, Titusz Tóbisz
Fot. Marek Malušek / Archiwum Instytutu Teatralnego

Prawdziwa fala musicali pojawiła się na Słowacji dopiero na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX w. Przyczyn było wiele – nie tylko artystyczne, ale również polityczne i ideowe. By mógł powstać pełnowartościowy repertuar musicalowy potrzebne było stworzenie zaplecza technicznego i personalnego, co udało się osiągnąć po II wojnie światowej. Wówczas doszło do ustabilizowania sieci teatrów i oprócz scen operowych w Bratisławie (1920), Koszycach (1945) i Bańskiej Bystrzycy (1959) powstały także dwa teatry specjalizujące się w komediooperach – w 1944 roku Teatr Słowacki (Slovenské divadlo) w Preszowie, obecnie Teatr im. Jonáša Záborského (Divadlo Jonáša Záborského), oraz w 1946 roku Nowa Scena Teatru Narodowego (Nová scéna Národného divadla) w Bratisławie, obecnie Teatr Nowa Scena (Divadlo Nová scéna). Rozluźnienie atmosfery politycznej i społecznej w połowie lat pięćdziesiątych znalazło też odzwierciedlenie w dramaturgii teatrów muzyczno-dramatycznych. Oprócz sprawdzonych autorów na sceny trafiły również dzieła twórców zakazanych (J. Voskovec – J. Werich) oraz zachodnich (C. Porter, J. Herman, L. Bernstein i in.), a w 1959 roku w Teatrze Nowa Scena wystawiono pierwszy musical *Keď je v Ríme nedeľa* (Kiedy w Rzymie jest niedziela). W ciągu następnych 14 lat zespoły komediooperowe zaprezentowały widzom wiele najważniejszych musicali, a przedstawienia te odnosiły sukcesy artystyczne i cieszyły się sympatią widzów w kraju i za granicą.

Późniejszy okres normalizacji oznaczał zahamowanie rozwoju także w tej dziedzinie. Z drugiej strony miejscowi twórcy inspirowali się sukcesami musicali zagranicznych. Po pierwszych próbach (*Kormorán*, Kormoran, 1966) pojawiły się też pierwsze sukcesy (*Revizor*, Rewizor, 1973 oraz *Cyrano z predmestia*, Cyrano z przedmieścia, 1977). W teatrach powrócono do tworzenia opracowań muzycznych tekstów klasycznych jak *Husári* (Huzarzy) P. A. Bréala lub sprawdzonych miejscowych autorów – *Plné vrecká peňazí* (Pełne kieszenie pieniędzy) J. Soloviča w adaptacji M. Lasicy i J. Satinskigo. W repertuarze pojawiły się też przedstawienia autorów z bloku wschodniego: *Na skle maľované* (Na szkle malowane, 1974), *Červená karavána* (Czerwona karawana, 1975) czy *Cigáni idú do neba* (Tabor wędruje do nieba, 1987).

Drugą falę wielkiej popularności musical przeżył po 1989 roku. Teatry starły się nawiązywać do sukcesów inscenizacji z lat sześćdziesiątych (*Fidlikant na streche*, Skrzypek na dachu, 1990, 1994, 1998, 2002, 2007), a z drugiej strony wraz z narastającym poczuciem własnej wartości zaczęły sięgać po najnowsze hity ze świata (*Pokrvní bratia*, Bracia krwi, 1993; *Jozef a jeho zázračný farebný plášť*, Józef i cudowny płaszcz snów w technicolorze, 1994; *Mačky*, Koty, 2016). Pojawił się fenomen Jozef Bednárík, który na długie lata wywarł wpływ na kształt musicali na Słowacji i w Czechach i który z musicalem *Dracula* zwiedził kilka kontynentów. Oprócz musicali zagranicznych wystawiane są również dzieła słowackich autorów. Niektóre poruszają oryginalne tematy (*Prekliaty básnik*, Przeklęty poeta, 2013), inne z kolei wykorzystują popularność słowackich przebojów muzycznych (*Ōsmy svetadiel*, Ōsmy kontynent, 2011) czy utworów literackich (*Tisícročná včela*, Tysiącletnia pszczoła, 2013; *Pacho sa vracia*, Pacho powraca, 1995; *Kubo*, 2018).

t h e a t r e . s k

Taniec

Linia Petipowska i Fokinowska na scenach baletowych

Ernő Dohnányi PIEROTKIN ZÁVOJ (WELON PIERROTA)
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 20.10.1923
Choreografia: Achille Viscusi
Od lewej: Ella Fuchsová, Ferdinand Gabiš
Fot. Archiwum Słowackiego Teatru Narodowego

Tibor Andrašovan ORFEUS A EURYDIKA (ORFEUSZ I EURYDYKA)
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 12.03.1949
Reżyseria i choreografia: Stanislav Remar
Od lewej: Galina Basová, Stanislav Remar, František Bernatik
Fot. Gejza Podhorský / Archiwum Instytutu Teatralnego

Siergiej Rachmaninow PAGANINI
Státne divadlo, Koszyce, 15.12.1962
Choreografia: Mariľena Halászová i Andrej Halász
Andrej Halász
Fot. Archiwum Instytutu Teatralnego

Igor F. Strawinski SVÄTENIE JARI (ŚWIĘTO WIOSNY)
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 15.11.1964
Choreografia i reżyseria: Karol Tóth
Zofia Tóthová Cervenáková, Ján Haláma
Fot. Jozef Vavro / Archiwum Instytutu Teatralnego

Aleksander K. Glazunow RAYMONDA (RAJMONDA)
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 13.03.1950
Reżyseria i choreografia: Jozef Zajko
Od lewej: Elena Sepěš, Jarmila Maňsingrová, Tamara Isičenko,
Gusta Starostová-Herényiová, Alica Flachová-Pastorová
Fot. Gejza Podhorský / Archiwum Słowackiego Teatru Narodowego

Antonio Vivaldi V AKO VIVALDI (V JAK VIVALDI)
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 15.04.1989
Choreografia i reżyseria: Libor Vaculík
Fot. Archiwum Słowackiego Teatru Narodowego

Rodion K. Szchedrin, Georges Bizet CARMEN
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 7.04.1979
Choreografia: Boris Slovák
Jurij Pavlovič Plavnik
Fot. Archiwum Słowackiego Teatru Narodowego

Pierwszą premierą baletową w Słowackim Teatrze Narodowym był balet Léa Delibesa *Coppélia* (premiera 19.05.1920), w którym oprócz tancerzy niemieckich i czeskich występowały też młode słowackie talenty taneczne. Wraz z rozwojem szkolnictwa tanecznego nastąpił rozmach słowackiej sztuki wykonawczej i nasi artyści bardzo szybko potrafili opanować w pełni Petipowską linię repertuaru baletowego. Do najważniejszych twórców słowackiego baletu należeli w przeszłości: Jozef Zajko, Stanislav Remar, Andrej i Mariľena Halászowie, Karol Tóth, Jozef Dolinský st. i Boris Slovák. Kierownictwo artystyczne zespołu baletowego wspierało też dążenia do wprowadzenia progresywnego fokinowskiego stylu choreograficznego syntetyzującego wpływy neoklasyczne. Równie istotnym wsparciem cieszył się też rozwój oryginalnej twórczości baletowej, która powstawała we współpracy z najważniejszymi twórcami ze świata muzyki i choreografii (Karol Tóth, Libor Vaculík, Ondrej Šoth, Igor Holováč, Natáľia Horečná, Mário Radačovský i Ján Ďurovčík).

Historię słowackiej sztuki baletowej tworzą pokolenia choreografów i tancerzy. Generację jej założycieli stanowią: Ella Fuchsová-Lehotská, Gusta Herényiová, Florentína Lojeková, Peter M. Rapoš, Ján Haláma, Žofia Tóthová, Zoltán Nagy, Miklós Vojtek, Gabriela Záhradníková i wielu innych. Na wdzięczność za rozwój sztuki tańca zasługuje też pierwsze pokolenie pedagogów: Eva Jaczová, Zlataška Vincentová, Peter M. Rapoš, Oľga Markovičová i wielu ich następców.

Siergiej S. Prokofiew ROMEO A JÚLIA – TAK AKO VČERA... (ROMEO I JULIA – TAK JAK W CZERAJ...)
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 13.05.2017
Choreografia: Natáľia Horečná
Iľina Ducin Gribincea, Igor Leushin
Fot. Peter Brenkus / Archiwum Słowackiego Teatru Narodowego

Zuzana Mistríková, Ondrej Šoth M. R. STEFÁNIK
Státne divadlo, Koszyce, 18.12.2009
Choreografia: Juraj Kubánka, Ondrej Šoth, Maksym Sklyar, Lyudmyla Vasylieva
Eva Sklyarová, Sergij Iegorov
Fot. Joseph Marčínský / Archiwum Teatru Państwowego w Koszycach

Cesare Pugni ESMERALDA
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 18.03.2018
Choreografia: Wasilij Miedwediew, Stanislav Fečo na podstawie Mariusa Petipy
Scena z drugiego aktu
Fot. Peter Brenkus / Archiwum Słowackiego Teatru Narodowego

THE YEAR • F
SL • VAK THEATRE
2 • 2 •

Taniec nowoczesny i współczesny

Krust and Morgan, R. Gowe LET IT GO
Tanečné divadlo Bralen, Bratislava, 16.03.2002
Choreografia: Cristina Perera
Zespół Teatru Tańca Bralen
Fot. Peter Brenkus / Archiwum Teatru Tańca Bralen

Ivo Sedláček 3x20 / SQUAT
Divadlo Štúdio tanca, Baňská Bystrzyca, 14.03.2019
Reżyseria i choreografia: Martina Hajdyla Lacová
Od lewej: Michaela Mirtová, Tibor Trulík, Michaela Hulvejová, Matej Kubaš, Isabel Paladin
Fot. Ján Viazanička / Archiwum Teatru Studio Tańca

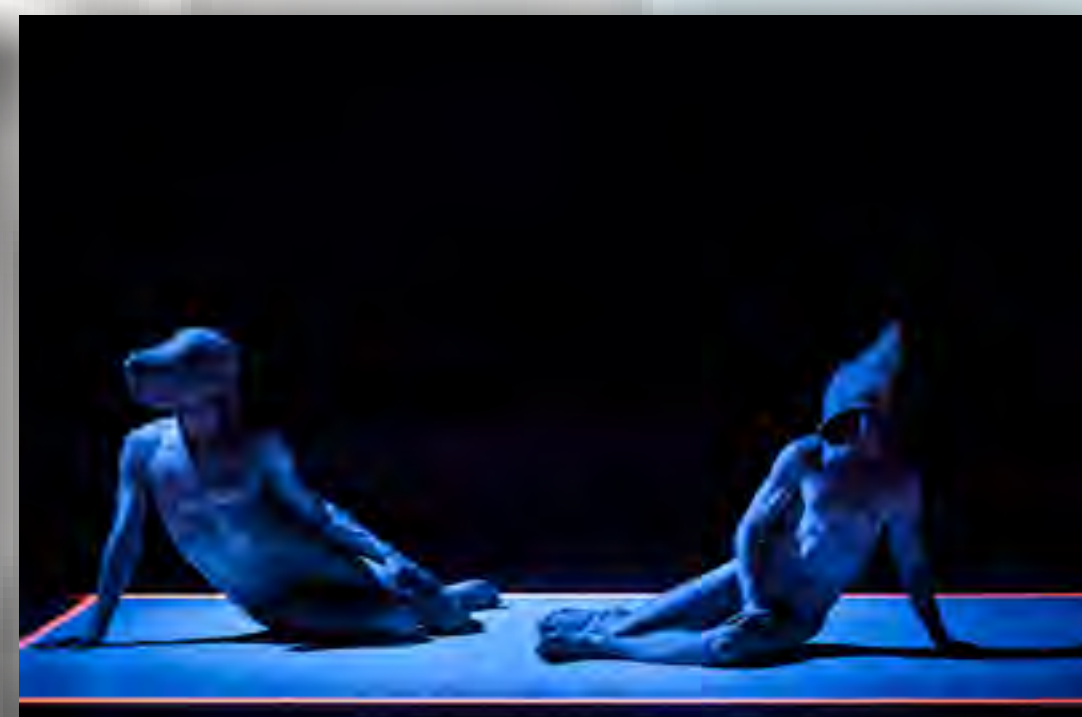
Michal Novinskí, Oskar Rózsa HLADKÁ HRANA (GLADKA KRAWĘDŹ)
LAB (Labanov ateliér), Bratislava, 13.12.2009
Reżyseria i choreografia: Marta Poláková
Od lewej: Renáta Ptačin, Magdaléna Čaprdová, Vladislav Šoltýs
Fot. Noro Knap / Archiwum LAB

Eugen Gindl, Jozef Vlk WOW!
Debris Company, Bratislava, 24.02.2017
Reżyseria: Jozef Vlk
Stanislava Vlčeková
Fot. Juraj Chlpík / Archiwum Debris Company

Jan Burian ANIMALINSIDE
SKOK! o. z., Záhrada – Centrum nezávislej kultúry, Baňská Bystrzyca, 13.12.2012
Reżyseria i choreografia: Jaro Viňarský
Od lewej: Marek Menšík, Jaro Viňarský
Fot. Linda Prášová / Archiwum SKOK! o. z.

Simon Thierree FRAGMENTS
Les SlovaK's, Europäisches Zentrum der Künste Hellerau, Drezno, 2.11.2012
Choreografia: Milan Herich, Peter Jaško, Martin Kilvády, Anton Lachký, Milan Tomášik
Od lewej: Peter Jaško, Milan Herich, Milan Tomášik, Martin Kilvády, Anton Lachký
Fot. Bart Grietens / Archiwum Les SlovaK's

Igor F. Strawinski: VTÁK OHNIVÁK (OGNISTY PTAK)
Slovenské divadlo tanca, Bratislava, 24.10.2008
Choreografia: Ján Durovčík
Fot. Mayo Hirc / Archiwum Slovenského Teatru Tańca

Vlado Holina NIVEAU STABLE
RESERVA, o. z., Bratislava, 7.04.2019
Reżyseria i choreografia: Lucia Holinová
Fot. Lea Lovišková / Archiwum RESERVA, o. z.

Soňa Ferienčíková, Mária Júdová, Alexandra Timpau EVERYWHEN
BOD.Y, Bratislava, 20.04.2018
Reżyseria i choreografia: Soňa Ferienčíková
Fot. Vojtěch Brtnický / Archiwum BOD.Y

Taniec folklorystyczny

Svetozár Stračina TATRANSKÍ ORLI (TATRZAŇSKIE ORLY)
Slovenský ľudový umelecký kolektív, Bratislava, 12.10.1980
Choreografia i reżyseria: Juraj Kubánka
Zespół SLUK
Fot. Archiwum SLUK

Svetozár Stračina HOREHRONCI (LUDZIE Z HOREHRONIA)
Umelecký súbor Lúčnica, Dom ROH, Bratislava, 10.06.1983
Choreografia: Štefan Nosál
Zespół Tańca Lúčnica
Fot. Peter Brenkus / Archiwum Lúčnicy

Na sztukę tańca w Anglii, USA i Niemczech w pierwszej połowie XX wieku wywarł istotny wpływ Rudolf von Laban, reformator tańca i choreograf, który pochodził z Bratisławy. Jako autora kinetografii (Labanotation) – systemu notacji tańca i analizy ruchu – interesowały go relacje między ruchami człowieka a otoczeniem. Te tezy kilka dekad później stały się jednym z najważniejszych tematów w tańcu współczesnym.

Taniec współczesny, jaki dziś znamy, rozwinął się z potencjału wykonawczego i twórczego słowackich amatorskich zespołów tańca nowoczesnego, które zaczęły powstawać w latach siedemdziesiątych XX wieku. Twórcy w swoich projektach czule reagują na aktualne impulsy socjalne i społeczne, przynoszą na scenę odważne, często prowokacyjne, opracowania zaangażowanych tematów. Charakter ich twórczości wspiera tolerancję i podstawowe wartości kultury. Wykorzystują różnorodne metody twórcze: od konceptualnych przejawów intelektualnych poprzez stosowanie elementów akrobatycznych aż po intermedialne fuzje różnych gatunków sztuki i nowych technologii w performansach tanecznych.

Niezależną scenę tańca współczesnego na Słowacji zrzesza częściowo Platforma Tańca Współczesnego (PLaST, Platforma súčasného tanca). Jedynym zespołem ze stałą sceną jest Teatr Studio Tańca (Divadlo Štúdio tanca) w Bańskiej Bystrzycy. Pozostałe zespoły występują gościnnie w ośrodkach kultury i teatrach na Słowacji, wielu artystów odniosło sukces za granicą i uczestniczy w międzynarodowych projektach koprodukcyjnych.

Na Słowacji w sposób ciągły rozwija się też zawodowy taniec folklorystyczny, który jest oparty na fundamentach kultury ludowej. Nadaje jej progresywną postać sceniczną bliską teatrowi tańca, wskutek czego powstaje oryginalna sceniczna forma taneczna bogata w rytmiczne niuanse oraz różnorodne folklorystyczne sekwencje kroków i ruchów. Najważniejszymi przedstawicielami słowackiego tańca folklorystycznego są zespoły SLUK i Lúčnica.

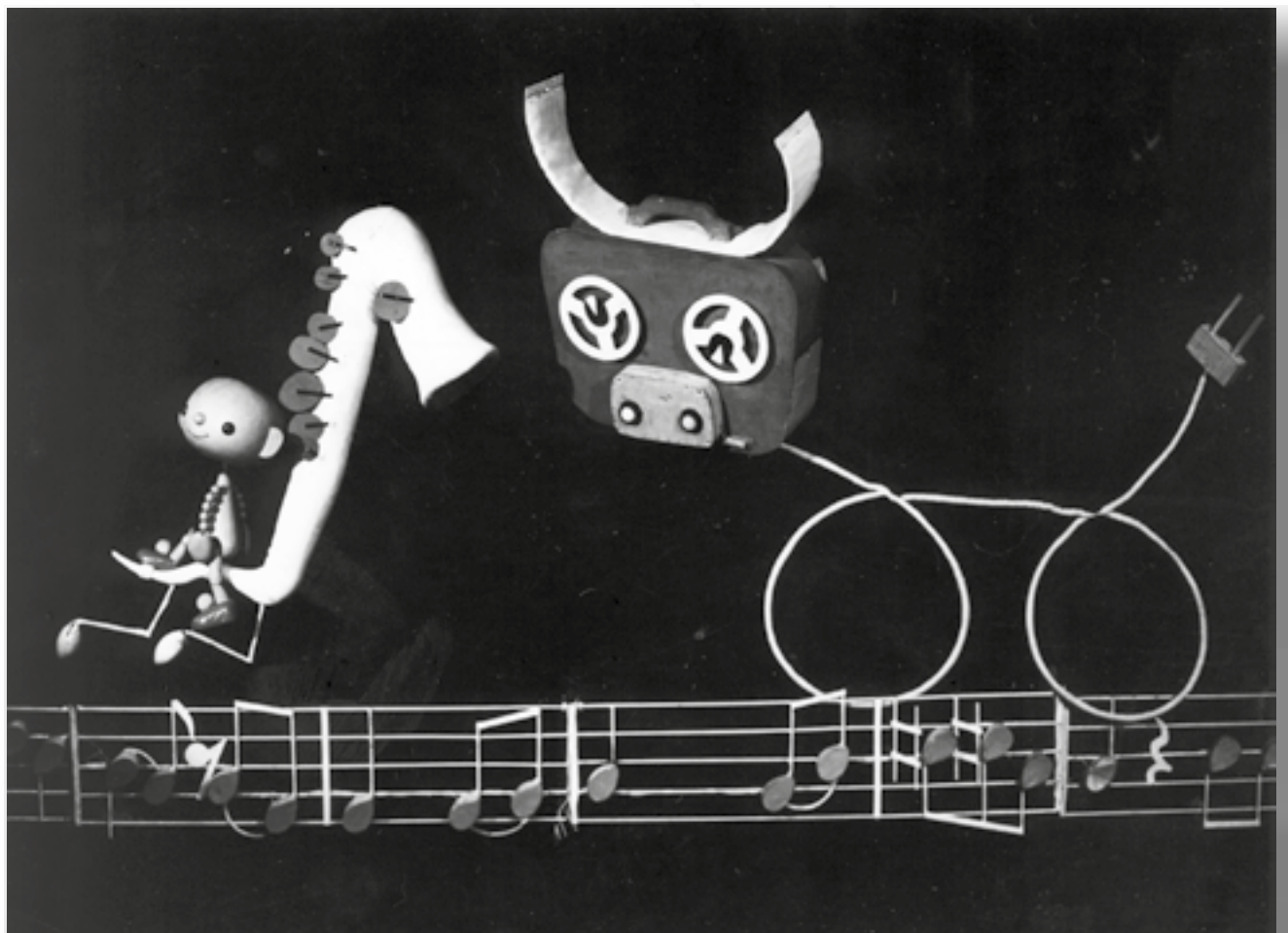
t h e a t r e . s k

Teatr lalek

Historia słowackiego zawodowego teatru lalek liczy sobie siedemdziesiąt lat. Dzięki swoim oryginalnym rezultatom twórczym stanowi on dziś jeden z pełnowartościowych gatunków teatralnych na Słowacji. Rozwój amatorskiego teatru lalek w pierwszej połowie XX wieku formowało wspólne zaplecze kulturalno-społeczne Republiki Czechosłowackiej oraz tradycja wędrownych lalkarzy z XIX wieku. Pionierem słowackich wędrownych lalkarzy był Ján Stražan. Na przełomie XIX/XX wieku świat twórców teatru lalek na Słowacji rozrósł się o rodziny Dubskich i Anderle. W latach pięćdziesiątych ubiegłego wieku zaczęły stopniowo powstawać zawodowe teatry lalek. Na początku wchodziły one w skład teatrów regionalnych i dopiero stopniowo się usamodzielniały. Ich powstanie było ściśle związane z aktywną pracą lalkarzy-amatorów. Wielu z nich już wtedy posługiwało się nietradycyjnymi lub nowoczesnymi wówczas środkami wyrazu. Jako pierwszy powstał w 1950 roku Teatr Lalek w Żylinie (Bábkové divadlo Žilina), a rok później w Nitrze, który obecnie nosi nazwę Teatr Stary im. Karola Spišáka (Staré divadlo Karola Spišáka). W 1957 roku otwarto teatr w Bratisławie, obecnie Bratislavský Teatr Lalek (Bratislavské bábkové divadlo), w 1959 roku Teatr Lalek (Bábkové divadlo) w Koszycach, a rok później teatr w Bańskiej Bystrzycy, obecnie Teatr Lalek na Rozdrożu (Bábkové divadlo na Rázcestí). W następnych dekadach zawodowe teatry lalek stworzyły własną oryginalną dramaturgię lalkową (Ján Romanovský, Ján Ozábal, Ľubomír Feldek, Jozef Mokoš, Ján Uličiansky), zaczęły kierować swoją twórczość nie tylko do dzieci, ale również do dorosłego widza, wykorzystywały różne typy lalek i stopniowo przeszły na animację nieukrytą, w której oprócz antyiluzyjności dominują zabawa, metafora oraz partnerskie relacje między aktorem a lalką. W teatrach lalek pracowali wybitni reżyserzy (Ján Romanovský, Bohdan Slavík, Karel Brožek, Vladimír Predmerský, Milan Tomášek, Bedřich Svatoň, Ján Hižnay, Ján Uličiansky, Ľubomír Vajdička, Jozef Bednárík i in.) oraz scenografowie (Jana Pogorielová, Hana Cigánová, Eva Farkašová, Ján Zavarský, Peter Čisárik, Miroslav Duša i in.).

Po 1989 roku doszło do istotnej zmiany w sytuacji słowackiego teatru. W tym czasie zaczęły oficjalnie powstawać prywatne teatry lalek. Zakładali je absolwenci lalkarstwa z praskiego Wydziału Teatralnego Akademii Sztuk Performatywnych (DAMU), a później też z Katedry Twórczości Lalkowej na bratisławskiej Wyższej Szkole Performatywnych (VŠMU). Wskutek przenikania się gatunków i form powstają synkretyczne inscenizacje, które łączą w sobie elementy i metody różnych gatunków teatralnych (pantomima, teatr lalek, teatr tańca i ruchu). Niezależne teatry przyniosły też powrót do tradycyjnego rzemiosła lalkowego oraz jego dawnych technik i tematów, często przetransformowanych w nowe szaty. Razem z twórczością pięciu publicznych (samorządowych) teatrów nadają one współczesnemu słowackiemu lalkarstwu różnorodność gatunkową, dramaturgiczną i inscenizacyjną.

Bohdan Slavík MOMENT MUZICAL
Štátne bábkové divadlo, Bratislava, 17.06.1967
Režyseria: Bohdan Slavík
Fot. Olga Bleyová / Archivum
Inštitutu Teatralneho

Karel Brožek, Jozef Mokoš JÁNOŠÍK (VARIÁCIA III.)
Krajské bábkové divadlo, Bańska Bystrzyca, 27.09.1975
Režyseria: Karel Brožek
Fot. Karel Hejčman / Archivum
Inštitutu Teatralneho

Oscar Wilde, Ondrej Sliacky ŠTASTNÝ PRINC (SZCZĘŚLIWY KSIĄŻĘ)
Bábkové divadlo, Koszyce, 25.11.1983
Režyseria: Ján Uličiansky
Fot. Táňa Poláková / Archivum
Inštitutu Teatralneho

Carlo Gozzi LÁSKA K TROM POMARANČOM (MIŁOŚĆ DO TRZECH POMARANCZY)
Bábkové divadlo, Žyľina, 6.02.2009
Režyseria: Milan Sládek
Fot. Milo Fabian / Archivum
Inštitutu Teatralneho

Wolfgang Amadeus Mozart, Emanuel Schikaneder ČAROVNÁ FLAUTA (CZARODZIEJSKI FLET)
Štátne bábkové divadlo, Bratislava, 9.03.1990
Režyseria: Jozef Bednárík
Fot. Tibor Huszár / Fot. Archivum
Inštitutu Teatralneho

Iveta Škripková DOJÍMATE MA VEMLI... (BARDZO MNIE TO WZRUSZA)
Bábkové divadlo na Rázcestí, Bańska Bystrzyca, 26.05.1992
Režyseria: Marián Pecko
Fot. Jozef Lomnický / Archivum
Inštitutu Teatralneho

Christopher Marlowe FAUST
Bábkové divadlo, Nitra, 10.01.1995
Režyseria: Ondrej Spišák
Fot. Matúš Olha / Archivum
Inštitutu Teatralneho

Agda Bavi Pain JÁN OŠÍK A POMSTITEĽ S FUJARU (JÁN OŠÍK I MŚCICIEL Z FUJARĄ)
Dezorzovo lútkové divadlo, Bratislava, 17.12.2015
Režyseria: Gejza Dezorz
Fot. Jozef Páleník / Archivum
Inštitutu Teatralneho

Carlo Collodi, Ivan Martinka PINOCCHIO
Nové divadlo, Nitra, 15.10.2017
Režyseria: Ivan Martinka
Fot. Collavino / Archivum
Inštitutu Teatralneho

Katarína Aulitsová, Tatjana Lehenová O DEVIATICH MESAČIKOCH (O DZIEWIĘCIU MIESIĄCACH)
Divadlo PIKI, Pezinok, 13.06.1993
Režyseria: Katarína Aulitsová
Fot. Archivum
Inštitutu Teatralneho

THE YEAR • F
SL • VAK THEATRE
2 • 2 •

THEATRE SK NOWOCZESNE FORMY TEATRALNE

Słowaccy zawodowi twórcy teatralni inspirowali się również awangardowymi metodami inscenizacyjnymi z pierwszej połowy XX wieku, ale mogli je przećwiczyć w praktyce przede wszystkim we współpracy z zespołami amatorskimi. Na przełomie lat trzydziestych i czterdziestych reżyserzy wykorzystywali je też w niektórych inscenizacjach na scenie dramatycznej Słowackiego Teatru Narodowego. Te tendencje zostały zahamowane po II wojnie światowej wskutek zmian społecznych i politycznych, które nie zostawiały zbyt wiele miejsca na realizację podobnych form w teatrze i sztuce.

Na początku lat sześćdziesiątych powstawały na Słowacji, według wzoru czeskiego, teatry małych form. Do najważniejszych należały: kabaretowa Tatra Revue tworząca krytyczno-satyryczne inscenizacje na aktualne wówczas tematy, Radošyrski Teatr Naivny (Radošinské naivné divadlo) – do 1989 roku półprofesjonalny teatr z naiwną stylizacją i dialektem ze wsi Radošina jako fundamentem swojej poetyki, czy też Teatr Na Promenadzie (Divadlo na korze), które nawiązywało do poetyki małych form scenicznych z żywym kontaktem z publicznością oraz próbowało prezentować teatr poezji i oryginalny czeski pomysł – teatr text-appeal. Wskutek interwencji władz państwowych Tatra Revue oraz Teatr na Promenadzie zostały zamknięte w 1971 roku i zmuszone do zakończenia swojej działalności. W latach sześćdziesiątych w Bratysławie funkcjonował też odnoszący międzynarodowe sukcesy Teatr Pantomimy (Divadlo pantomímy) Milana Sládka. Po 1970 roku twórca ten postanowił zostać w Niemczech, w 1974 roku założył w Kolonii legendarny Teatr Szczotka (Theater Kefka).

W marcu 1965 roku czołowa słowacka grupa poetycka Osamelí bežci (Samotní Biegacze) zaprosiła amerykańskiego poetę Allena Ginsberga do Bratysławy, gdzie odwiedził on Teatr Poezji (Divadlo poézie).

Fot. Archiwum Instytutu Teatralnego

Georg Büchner DANTONOVA SMRT (ŚMIERĆ DANTONA)
Slovenské národné divadlo, Bratysława, 19.10.1940
Reżyseria: Ferdinand Hoffmann
Fot. Filip Lašut / Archiwum Instytutu Teatralnego

Samuel Beckett ČAKANIE NA GODOTA (CZEKANIE NA GODOTA)
Divadlo na korze, Bratysława, 21.12.1968
Reżyseria: Vladimír Strniško
Od lewej: Martin Huba, Stanislav Dančiak, Marián Labuda
Fot. Archiwum Instytutu Teatralnego

Stanislav Štepa JÁÁÁNOŠÍFK
Radošinské naivné divadlo, Bratysława, 14.11.1970
Reżyseria: Stanislav Štepa
Fot. Archiwum Instytutu Teatralnego

Thomas Mann TRISTAN
Divadlo pod hradom pri Divadle Andreja Bagara, Nitra, 3.02.1980
Reżyseria: Jozef Bednárík
Od lewej: Zuzana Jezerská, Anton Živčič
Fot. Archiwum Instytutu Teatralnego

Lata siedemdziesiąte i osiemdziesiąte XX wieku nie sprzyjały powstawaniu nowych teatrów typu studyjnego, które nie byłyby zależne od instytucji państwowych, dlatego też nowe formy teatralne pojawiały się przede wszystkim w teatrach amatorskich i studenckich.

Dopiero po 1990 roku, pod wpływem zmian sytuacji politycznej i społecznej, pojawiły się możliwości powstawania nowych niezależnych zespołów, które posługiwały się różnorodnymi nowatorskimi środkami teatralnymi (dekompozycja tekstu, fragmentacja wypowiedzi scenicznej, działania fizyczne) oraz wykorzystywały elementy teatru fizycznego, nowego cyrku czy też performansu muzycznego i plastycznego. Na Słowację powrócił Milan Sládek, który w Teatrze Aréna prowadził nie tylko teatr pantomimy, ale organizował też międzynarodowy festiwal pantomimy Kaukliar (Sztukmistrz).

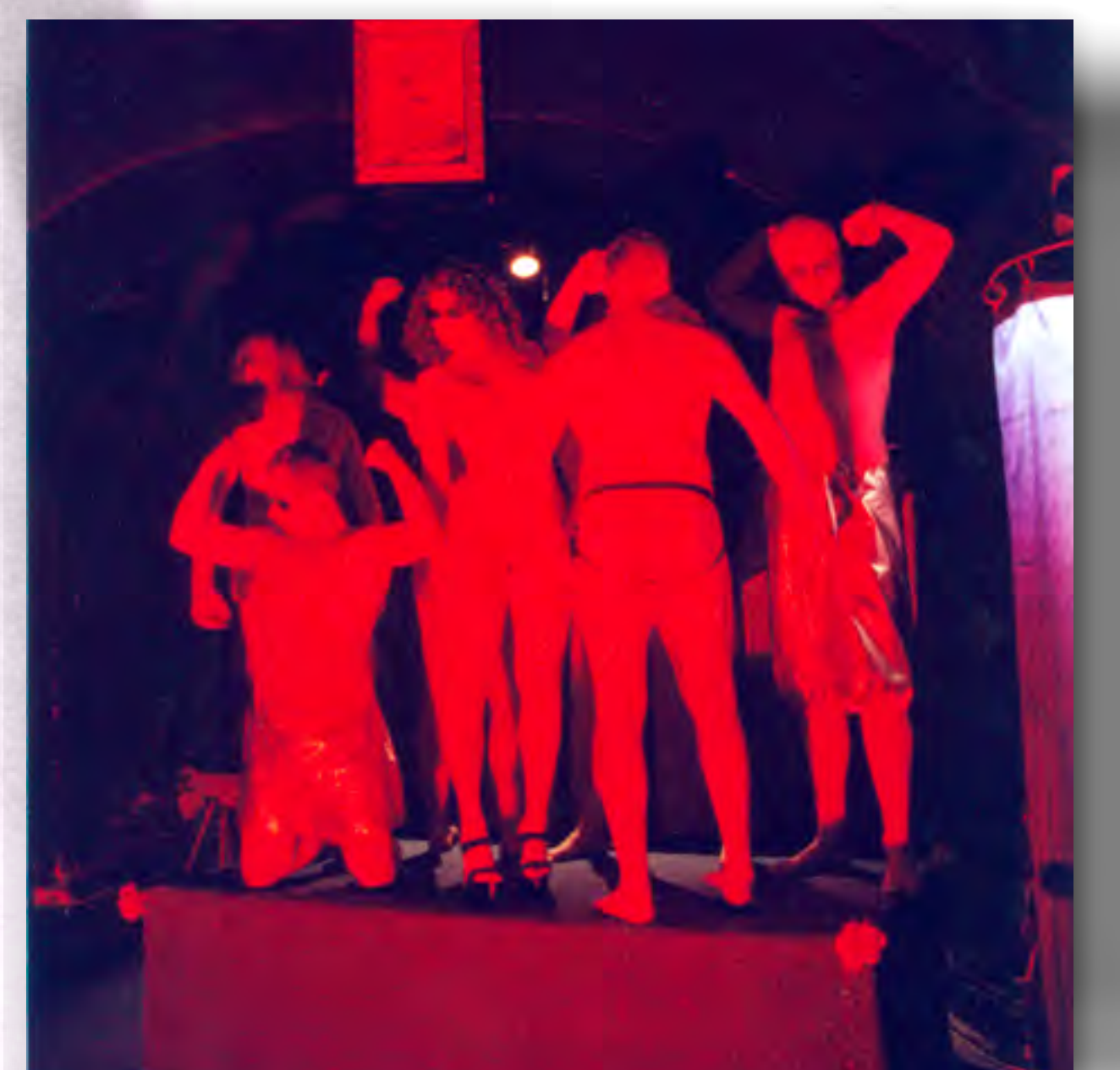

Milan Sládek UBU
Divadlo Aréna, Bratysława, 25.02.1999
Reżyseria: Milan Sládek
Od lewej: Milan Sládek, Dušan Musil, Mirka Sefránková, Ingrid Portellová, Michal Ševčík, Peter Tabacek, Radomír Milič
Fot. Ctibor Bachratý / Archiwum Instytutu Teatralnego

Blaho Uhlár, Miloš Karásek i kol. IMPASSE
Divadlo STOKA, Bratysława, 22.06.1991
Reżyseria: Blaho Uhlár
Od lewej: Erika Fábryová, Ingrid Hrubaničová
Fot. Ivan Finta / Archiwum Instytutu Teatralnego

Viliam Klimáček, Karol Vosátka i kol. ENGLISH IS EASY, CSABA IS DEAD
Divadlo GunaGÜ, Bratysława, 28.10.2000
Reżyseria: Karol Vosátka
Fot. Ctibor Bachratý / Archiwum Instytutu Teatralnego

Stopniowo powstawało wiele niezależnych podmiotów teatralnych, wywodzących się również z kręgu profesjonalistów. Niektóre z nich wręcz manifestacyjnie wywierały wpływ na słowackie życie teatralne. Stopniowo kształtująca się scena niezależna, również dzięki powstaniu wielu ośrodków kulturalnych w całej Słowacji, reaguje bezpośrednio na wydarzenia artystyczne, kulturalne i społeczne w kraju i za granicą, dzięki czemu staje się nieodłącznym elementem słowackiego teatru.

Tadeusz Słobodzianek PROROK ILJA
Teatro Tatro, Nitra, 26.09.2005
Reżyseria: Ondrej Spišák
Od lewej: Lukasz Kos, Milan Vojtela, Milan Ondrik
Fot. Archiwum Instytutu Teatralnego

Marek Piaček 2'16" A POL: VESMÍRNA ODYSEA (2'16" I PÓL: ODYSEJA KOSMICZNA)
Stanica Žilina-Záriečie, Žylina, 4.05.2014
Autor i dyrygent: Marek Piaček
Fot. Natálie Zajačiková / Archiwum Instytutu Teatralnego

Iveta Ditte Jurčová, Michal Ditte MIRACLES
Divadlo Pótoň, Bátovce, 7.05.2017
Reżyseria: Iveta Ditte Jurčová, Andrej Kalinka, Sláva Daubnerová, Jozef Vlk
Fot. Damas Gruska / Archiwum Instytutu Teatralnego

THE YEAR • F
SL • VAK THEATRE
2 • 2 •

TEATR MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH

Federico García Lorca DOM BERNARDY ALBY
Maďarské oblasťné divadlo (dziś: Jókaiho divadlo), Komárno, 9.03.1966
Reżyseria: József Konrád
Od lewej: Zsuzsa Bottkaová, Aranka Szentpéteryová, Ester Nagy
Fot. Archiwum Instytutu Teatralnego

István Kerékgyártó SPIATOČKA/RŮKVERC (WSTECZNY BIEG)
Divadlo Thália, Koszyce, 5.03.2015
Reżyseria: József Czajlik
Od lewej z przodu: Erik Ollé, Szilárd Petrik; z tyłu: Andrea Szoták, Lilla Dégner, Henrieta Rab
Fot. Emese Tóth / Archiwum Teatru Thália

Daniela Hívešová-Šilanová Miesto pre Rómov (Miejsce dla Romów)
Divadlo Romathan, Koszyce, 19.12.1997
Reżyseria: Ján Šilan, Milan Godla
Od lewej: Milan Kováč
Fot. Svätopluk Písecký / Archiwum Instytutu Teatralnego

Nikolaj W. Gogol: ŻENBA (OŻENEK)
Divadlo Alexandra Duchnowiča, Preszów, 27.11.1993
Reżyseria: Valentin Kozmenko-Delinde
Od lewej: Jozef Tkáč, Igor Latta, Vasil Rusiňák, Ludmila Kozmenková
Fot. Pavol Koval / Archiwum Instytutu Teatralnego

Fenomenem słowackiej zawodowej sceny teatralnej jest istnienie teatrów mniejszości narodowych, które stanowią pełnowartościowy element sieci teatrów instytucjonalnych na Słowacji i jednocześnie wnoszą oryginalny poziom i polot. Ze scen teatralnych na Słowacji oprócz języka słowackiego można usłyszeć także język węgierski, rusiński i romski. Jako pierwszy powstał w 1945 roku Ukraiński Teatr Narodowy (Ukrajinské národné divadlo) – dziś Teatr im. Aleksandra Duchnowicza (Divadlo Alexandra Duchnowiča). W 1952 roku powstał Węgierski Teatr Regionalny (Maďarské oblasťné divadlo) w Komárnie – dziś Teatr im. Jókai (Jókaiho divadlo). Następnie została otwarta też jego scena filialna Thália w Koszycach, która po 1989 roku usamodzielniała się i dziś funkcjonuje jako Teatr Thalia (Divadlo Thália). W 1992 roku powstał romski Teatr Romathan (Divadlo Romathan) z siedzibą w Koszycach. Dramaturgia tych teatrów nie skupia się tylko na podtrzymywaniu tradycji i kultury danych mniejszości narodowych. Romathan w swoim początkowym okresie łączył integrację społeczną z tworzeniem inscenizacji czerpiących z folkloru. Teatry węgierskie oraz zespół rusiński stanowią jednocześnie most kulturalny między rodakami za granicą a Słowacją. Teatry mniejszości narodowych regularnie wystawiają inspirujące i odważne tytuły, które budzą reakcje krytyków i szerokiej publiczności.

TEATR ZE SPOŁECZNOŚCIĄ

Po 1989 roku słowaccy twórcy i twórczynie zaczęli interesować się także grupami społecznymi, które w okresie socjalizmu były niedoceniane albo też dramaturgia istniejących teatrów nie zajmowała się nimi. Twórcy przyglądali się problemom, punktom widzenia oraz refleksjom różnych społeczności, przede wszystkim osobom z niepełnosprawnością fizyczną lub intelektualną, ludziom bezdomnym, społeczności LGBTI czy grupom feministycznym i rozwijali w istotny sposób również dyskusje społeczne na te tematy.

Iveta Škrípková MOCAD(R)ÁMY
Bábkové divadlo na Rázcestí, Stúdio T.W.I.G.A.,
Bańska Bystrzyca, 30.04.2008
Reżyseria: Iveta Škrípková
Od lewej: Marianna Mackurová
Fot. Dodo Šamaj / Archiwum Instytutu Teatralnego

Andrej Kuruc, Michal Hvorecký, Peter Scherhauser IDENTIKIT
Divadlo NoMantinel, Bratislava, 7.11.2016
Reżyseria: Adriana Totiková
Od lewej: Eva Sakálová
Fot. Robert Tappert / Archiwum Teatru NoMantinel

Viera Dubačová i kol. CHRÁNENÉ ÚZEMIE (OBSZAR CHRONIONY)
Divadlo z Pasáže, Bańska Bystrzyca, 22.05.2009
(premiera w Cedar Rapids w Iowa, USA)
Reżyseria: Viera Dubačová
Od lewej: zespół Teatru z Pasáže
Fot. Peter Snadík / Archiwum Instytutu Teatralnego

Tiché iskry: RESPEKTÍVE (TO ZNACZY)
Divadlo Tiché iskry, Bańska Bystrzyca, 12.12.2015
Reżyseria: Valéria Daňhová
Od lewej: Peter Vrto, Michal Hefty, Jozef Rigo, Zuzana Knapová
Daubnerová, Tomáš Máňa
Fot. Denisa Pajkošová, Milan Bielik / Archiwum Teatru Ciche Iskry

Uršula Kovalyk DEŇ MŔTVYCH / DÍA DE MUERTOS (DZIEŃ ZMARŁYCH)
Divadlo bez domova, Bratislava, 4.06.2008
Reżyseria: Patrik Krebs
Od lewej: Cecília Maderová, Veve Szekérová
Fot. Patrik Krebs / Archiwum Teatru Bezdomnego

George Tabori JUBILEUM (JUBILEUSZ)
Divadlo Zrakáč, Bratislava, 11.06.2014
Reżyseria: Kristína Chlepková
Od lewej: zespół Teatru Zrakáč
Fot. Archiwum Teatru Zrakáč

THE YEAR • F
SL • VAK THEATRE
2 • 2 •

theatr . s k

Scenografia

Dzieła słowackich scenografów w istotnym stopniu wywierają wpływ na rozwój słowackiego teatru. Ich wartość artystyczna wykracza poza obszar Słowacji, cieszą się one uwagą i są nagradzane na forum międzynarodowym. Setna rocznica powstania Słowackiego Teatru Narodowego oznacza jednocześnie sto lat słowackiej scenografii. Z powstaniem teatru narodowego w Bratysławie związane są też pierwsze próby stworzenia dekoracji scenicznej. W swoim początkowym okresie słowacka scenografia nie miała swoich specjalistów, a teatr korzystał z pomocy czeskich artystów plastyków, malarzy i architektów.

Autor projektu scenografii: **Ludovít Hradský**
William Shakespeare **HAMLET**
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 4.02.1925
Reżyseria: Miloš Nový
Fot. Muzeum Inštitutu Teatralného / Projekt Muzeum Cyfrowe

Twórcą fundamentów słowackiej scenografii, który miał też zasługi na polu jej kształtowania i późniejszego rozwoju, był architekt **Ludovít Hradský**. Jego najważniejszym dziełem była scenografia do *Hamleta* Shakespeare'a z 1925 roku. Dzięki wykorzystaniu zasad architektonicznych stworzył on funkcjonalną dekorację. W latach trzydziestych wpływ na rozwój scenografii miały też koncepcje czeskiego architekta, scenografa i pedagoga **Františka Tröštera**. Monumentalne elementy sceniczne prezentowały się interesująco pod względem dynamiki i perspektywy.

Etap zapraszania artystów z zewnątrz do tworzenia dekoracji zakończyło zatrudnienie **Ladislava Vychodila** na stanowisku etatowego scenografa Słowackiego Teatru Narodowego. Wychodil uczestniczył w powstaniu Katedry Scenografii Wyższej Szkoły Sztuk Performatywnych (VŠMU) w Bratysławie, którą też przez wiele lat kierował. Zaprojektował i wybudował profesjonalne pracownie, w których powstawały scenografie i kostiumy na światowym poziomie. Wychował trzy pokolenia scenografów i kostiumografów, dzięki którym do dziś jego spuścizna jest żywa.

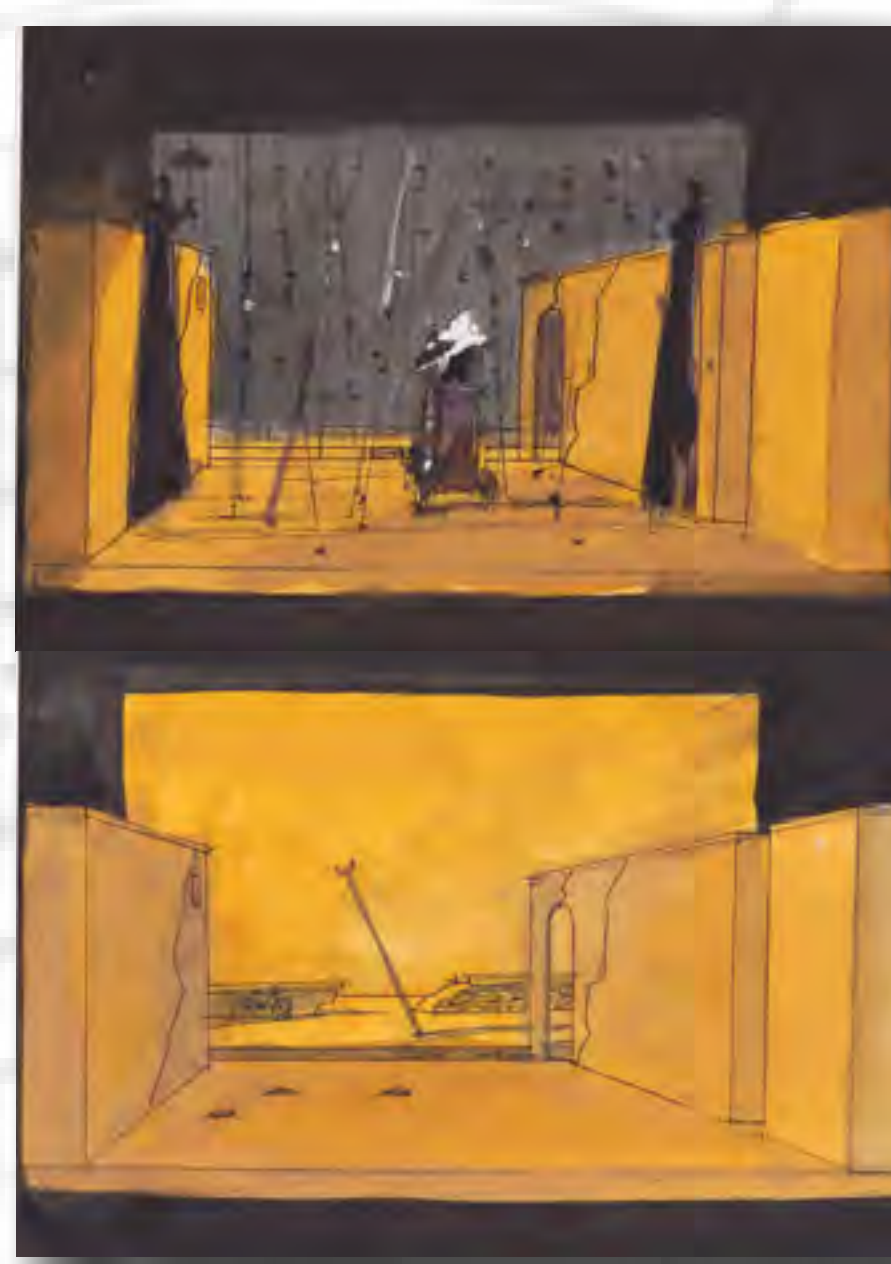
Autor makiety: **Ladislav Vychodil**
Piotr I. Czajkowski EUGEN ONEGIN (EUGENIUSZ ONIEGIN)
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 8.03.1952
Reżyseria: Nikolaj S. Dombrowski
Fot. Muzeum Inštitutu Teatralného / Projekt Muzeum Cyfrowe

Autor projektu scenografii: **Otto Šujan**
Franz Lehár VESELÁ VĎOĎKA (WESOŁA WĐÓWKA)
Divadlo Nová scéna, Bratislava, 14.12.1985
Reżyseria: Branislav Kršška
Fot. Muzeum Inštitutu Teatralného / Projekt Muzeum Cyfrowe

Otto Šujan, **Ján Hanák** i **Pavol Mária Gábor** stanowili trójkę pierwszych absolwentów scenografii na Słowacji. **Otto Šujan** postrzegał przestrzeń sceniczną z perspektywy architektonicznej. Jedną z jego podstawowych zasad było łączenie sceny z widownią.

Vladimír Suchánek często wykorzystywał monumentalne koncepcje i kształtowanie przestrzeni. Stworzył wyrazistą scenografię do *Idioty* Dostojewskiego (Słowacki Teatr Narodowy, Bratysława, 1965), gdzie posłużył się jednym kolorem w prostej, ale plastycznej przestrzeni. Wybitni słowaccy scenografowie **Jozef Ciller** i **Ján Zavarský** należą do pokolenia twórców tzw. scenografii akcji. W najczystszej postaci ich realizacje sceniczne tego typu były realizowane w teatrze Husa na Provázku w Brnie, gdzie wraz z reżyserem **Petrem Scherhauserem** stworzyli interesujące i niekonwencjonalne rozwiązania sceniczne.

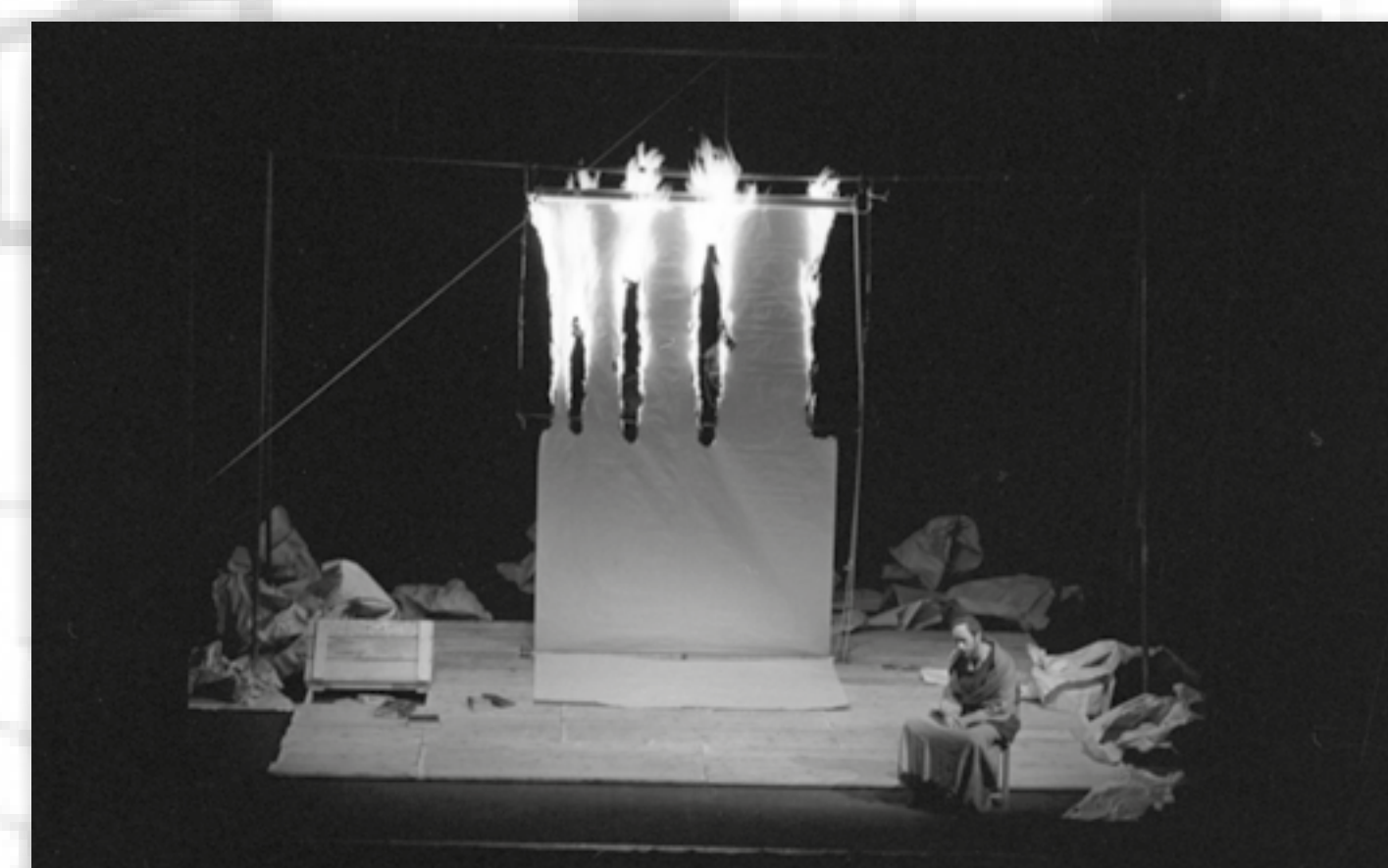

Autor projektu scenografii: **Ján Zavarský**
Federico Garcia Lorca PLÁNKA (YERMA)
Divadlo Andreja Bagara, Nitra, 14.12.1996
Reżyseria: Marián Pecko
Fot. Muzeum Inštitutu Teatralného / Projekt Muzeum Cyfrowe

Autor projektu scenografii: **Vladimír Suchánek**
Fiodor Michajłowicz Dostojewskij: IDIOT
Slovenské národné divadlo 9. 10. 1965
Reżyseria: Pavol Haspra
Fot. Muzeum Inštitutu Teatralného / Projekt Muzeum Cyfrowe

Autor projektu scenografii: **Jozef Ciller**
Bertold Brecht ŽIVOT GALILEIHO (ZYCIE GALILEUSZA)
Divadlo Slovenského národného povstania (dziś: Slovenské komorné divadlo), Martin, 19.01.1979
Reżyseria: Ivan Petrovičský
Fot. Jaroslav Barák / Archiwum Inštitutu Teatralného

Autor projektów scenografii: **Štefan Hudák**
Ivan Stodola BAČOVA ŽENA (ŻONA BACY)
Divadlo Alexandra Duchnoviča, Preszów, 27.06.1998
Reżyseria: Jaroslav Sisák
Fot. Muzeum Inštitutu Teatralného / Projekt Muzeum Cyfrowe

Autor makiety: **Milan Ferencík**
Eugen Suchoň KRÚTNÁVA (KRUTNIAWA)
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 9.12.1999
Reżyseria: Juraj Jakubisko
Fot. Muzeum Inštitutu Teatralného / Projekt Muzeum Cyfrowe

Autor makiety: **Tomáš Berka**
Vanda Facunová, Gustáv Kyselica, Anton P. Czechow O LUĐOCH, KVETOCĦ A PŠOCĦ (O LUDZIACH, KWIATACH I PŠACH)
Divadlo Nová scéna, Bratislava, 3.07.1982
Fot. Muzeum Inštitutu Teatralného / Projekt Muzeum Cyfrowe

Do uczniów **Vychodila** należeli też **Štefan Hudák**, **Tomáš Berka** i **Milan Ferencík**. Wszechstronny artysta **Tomáš Berka** był scenografem Teatru Nowa Scéna (Divadlo Nová scéna) w Bratysławie, gdzie stworzył też wiele plakatów, które wywarły znaczny wpływ na rozwój tej dziedziny sztuki na Słowacji. Komponował również muzykę do spektakli i filmów. Istotną cechą scenografii **Štefana Hudáka** były kolaże i assemblaże tworzone z przedmiotów. Z kolei dla **Milana Ferencíka**, który współpracował przede wszystkim z reżyserem **Jozefem Bednárikiem**, charakterystyczne były płaszczyzny o wyraźnie zaakcentowanej plastyczności.

Autor projektu scenografii: **Aleš Votava**
William Shakespeare **BÚRKA (BURZA)**
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 13.05.2000
Reżyseria: Peter Mikulík
Fot. Jana Nemčoková / Archiwum Inštitutu Teatralného

Autor projektu scenografii: **Boris Kudlička**
Christoph Willibald Gluck ORFEUS A EURYDYKA (ORFEUSZ I EURYDYKA)
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 5.12.2008
Reżyseria: Mariusz Treliński
Fot. Jozef Barinka / Archiwum Inštitutu Teatralného

W koncepcji scenograficznej **Aleša Votavy** istotną rolę odgrywały kolor, płaszczyzna i światło. Jego twórczość opierała się na kompozycji wyrazistych kolorów, dzięki czemu osiągał interesujące iluzje przestrzenne. **Boris Kudlička** współpracuje z reżyserami o światowej sławie. Tworzył scenografie dla znanych teatrów operowych, m.in. w Waszyngtonie, Nowym Jorku, Frankfurtu, Pradze, Tokio. Od 1995 roku jest związany z Teatrem Wielkim – Operą Narodową w Warszawie. Jego prace charakteryzują się nowoczesnymi formami ekspresji, abstrakcyjnym podejściem oraz monumentalnym potraktowaniem przestrzeni teatralnej.

t h e a t r e . s k

Projektowanie kostiumów

Arystofanes VTÁCI (PTAKI)
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 20.01.1929
Režyseria: Karel Vetter
Kostiumy: Ján Ladvenica
Fot. Archivum Inštitutu Teatralnego

Johann Strauss ml. NETOPIER (ZEMSTA NIETOPERZA)
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 27.03.1987
Režyseria: Karol Tóth
Kostiumy: Ludmila Purkyňová
Fot. Archivum Inštitutu Teatralnego

Ján Poničan: ŠTYRIA (CZTEREJ)
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 11.06.1942
Kostiumy: Ludmila Brozmanová-Podobová
Fot. Archivum Inštitutu Teatralnego

Peter Zvon: TANEC NAD PLAČOM (BAL POŽEGNANYCH)
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 8.03.1969
Režyseria: Tibor Rakovský
Kostiumy: Helena Bezáková

Giuseppe Verdi DON CARLOS
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 21.03.1997
Režyseria: Vladimír Strniško
Kostiumy: Ludmila Városová

Aleksander N. Ostrowski LES (LAS)
Divadlo ASTORKA Korzo '90, Bratislava, 25.04.1997
Režyseria: Roman Polák
Kostiumy: Peter Čanecký

William Shakespeare RICHARD III. (RYSZARD III)
Letné shakespearovské slávnosti, Bratislava, 2.07.2011
Režyseria: Marián Pecko
Kostiumy: Eva Farkašová

Prace Ludmily Városovovej charakterizujú sa vyrafinovanými citátami, blyskotlivou aktualizáciou historických prvkov štýlu v spojení s novými metódami plastickými. Peter Čanecký používa v projektovaní kostimov skrátenosťou prvkov výrazu, presnými čiarami a priemyselnou škálou farieb. Hľadá ideálne proporcie medzi témou, textom, hudbou a aktormi.

Kostium teatralny powstawał i rozwijał się wraz ze scenografią. W pierwszych dekadach istnienia Słowackiego Teatru Narodowego nie przywiązywano specjalnej uwagi do kostiumów. Ich autorami byli często scenografowie lub wypożyczano je z magazynu teatralnego. Z czasem sytuacja uległa zmianie i obecnie słowacka szkoła scenografii może się pochwalić wspaniałymi artystami, którzy tworzą we własnych charakterystycznych stylach i zdobywają wiele nagród za swoje prace (m.in. Praskie Quadriennale, Biennale Sztuk Plastycznych w São Paulo, słowackie nagrody teatralne DOSKY).

Do pierwszych twórców kostiumów teatralnych należeli malarz i ilustrator Ján Ladvenica oraz Ludmila Brozmanová-Podobová, która w latach 1940-1944 kierowała pracownikami Słowackiego Teatru Narodowego. To właśnie ich wysiłki i profesjonalizm torowały drogę dla kostiumu teatralnego w najtrudniejszej sytuacji społeczno-historycznej.

Max Frisch DON JUAN ALEBO LÁSKA KU GEOMETRII (DON JUAN CZYLI MIŁOŚĆ DO GEOMETRII)
Divadlo Nová scéna, Bratislava, 20.09.1964
Režyseria: Magda Husáková-Lokvencová
Kostiumy: Stanislava Vaníčková

Alain René Lesage PÁN TURCARET (TURCARET)
Divadlo Jozefa Gregora Tajovského, Zwoleń, 8.01.1977
Režyseria: Martin Peterich
Kostiumy: Margita Polóniová

Dla Stanisławy Vaníčkovéj punktem wyjścia było odwzorowanie kroju historycznego. Następnie redukowała ona elementy historyczne, dzięki czemu osiągała na scenie minimalistyczną i prostą formę kostiumu teatralnego. Do starszego pokolenia należy też Margita Polóniová, która w projektowaniu kostiumów posługiwała się ironią i hiperbolą nadającą charakter postaci.

Nikolaj W. Gogol ŻENBA (OŻENIEK)
Slovenské národné divadlo, Bratislava, 1.02.1997
Režyseria: Lubomír Vajdička
Kostiumy: Milan Čorba
Fot. Jana Nemčoková

Kamil Žiška, Zuzana Palenčíková A BUDEME SI ŠEPKAŤ (I BĘDZIEMY SOBIE SZEPTAC)
Slovenské komorné divadlo, Martin, 27.03.2009
Režyseria: Kamil Žiška
Kostiumy: Marija Havran
Fot. Branislav Konečný

Alexander Nikolajewicz Ostrowski: ... HRÁME DURÁKA!
Divadlo Andreja Bagara v Nitre 27. 6. 1998
Réžia Valentin Kozmenko Delinde
Kostým Alexander Grusková
Múzeum Divadelného ústavu

Dla przedstawicielek średniej generacji Mariji Havran oraz Alexandry Gruskovej typowe są: czysty krój, proste kształty i przemysłowa praca z kolorem.

THE YEAR • F
SL • VAK THEATRE
2 • 2 •

t h e a t r e s k

Szkolnictwo teatralne

Szkolnictwo teatralne na Słowacji ma bogatą historię. Jego początki sięgają 1928 roku, kiedy to została otwarta Akademia Muzyczna i Dramatyczna dla Słowacji (Hudobná a dramatická akadémia pre Slovensko). Absolwenci szkół teatralnych należą do czołowych postaci słowackiej sztuki i kultury. Tworzą dzieła, których znaczenie wykracza daleko poza wymiar lokalny. Przyszłych profesjonalnych twórców teatralnych – oprócz wielu konserwatoriów skupionych na nauczaniu o profilu muzyczno-dramatycznym na poziomie szkoły średniej – kształcą przede wszystkim dwie szkoły wyższe: **Wyższa Szkoła Sztuk Performatywnych (VŠMU, Vysoká škola múzických umení) w Bratysławie** oraz **Akademia Sztuk (AMU, Akadémia umení) w Bańskiej Bystrzycy**.

Wydział Teatralny Wyższej Szkoły Sztuk Performatywnych w Bratysławie
Fot. Štefan Komorný / Archiwum VŠMU

Wnętrze Teatru Lab
Fot. Štefan Komorný / Archiwum VŠMU

Na mapie szkolnictwa teatralnego **VŠMU** jest obecna od 1949 roku. Dzięki ponad tysiącowi studentów rocznie jest nie tylko najstarszą, ale też największą szkołą artystyczną na Słowacji. **Wydział Teatralny (Divadelná fakulta)**, który jest jej częścią, oferuje studia na podstawowych akredytowanych kierunkach (aktorstwo, reżyseria, dramaturgia, scenografia, twórczość lalkowa, teatrologia oraz zarządzanie teatrem), pozwala też na rozwijanie wszystkich form studiowania oraz prowadzenia podstawowych i stosowanych badań nad sztuką. Studenci VŠMU od 1977 roku utrzymują aktywne kontakty zagraniczne i organizują renomowany międzynarodowy festiwal wyższych szkół teatralnych Istropolitana Projekt. Co dwa lata stanowi on platformę spotkań przyszłych zawodowych twórców teatralnych i stanowi dla nich okazję do wzajemnych konfrontacji artystycznych. Do nauczania studentów oraz do publicznej prezentacji ich projektów w formie comiesięcznego repertuaru Wydział Teatralny wykorzystuje uczelniany Teatr Lab (Divadlo Lab) oraz inne sale (tzw. Kaplnka, Burkovňa i Štúdio 1). Adres: Divadelná fakulta VŠMU, Svoradova 4, Bratislava, www.vsmu.sk

Plakat międzynarodowego festiwalu szkół teatralnych Istropolitana Projekt
Autor plakatu: MADE BY VACULIK / Archiwum VŠMU

Wasilij Sigarijew: VÍČIK (BACZEK)
Burkovňa, Bratysława, 20.02.2012
Reżyseria: Zuzana Galková
Fot. Michal Lošonský / Archiwum VŠMU

Ján Luterán i kol.: BOLA RAZ JEDNA TRIEDA (BYLA SOBIE KLASA)
Mała scena VŠMU, Bratysława, 23.04.2010
Reżyseria: Ján Luterán
Fot. Ján Luterán / Archiwum VŠMU

Martin McDonagh: UJO YANKUŠIK (PAN PODUSZKA)
Divadlo Lab, Bratysława, 15.05.2011
Reżyseria: Kristína Chlepková
Fot. Tomáš Bokor / Archiwum VŠMU

Wydział Sztuk Dramatycznych Akademii Sztuk w Bańskiej Bystrzycy
Fot. Lubomír Viluda / Archiwum AMU

W 1997 roku do bratysławskiej VŠMU dołączyła druga szkoła wyższa, która prowadzi studia w zakresie sztuk performatywnych: **Akademia Sztuk w Bańskiej Bystrzycy**. Jej **Wydział Sztuk Dramatycznych (Fakulta dramatických umení)** przeszedł wiele zmian podczas dwudziestu lat istnienia i dziś oferuje studia na kierunkach: aktorstwo, dramaturgia i reżyseria teatralna oraz teatrologia. Na forum wydziału organizowana jest co roku międzynarodowa konferencja teatrologiczna, a jej stałym elementem jest również międzynarodowy festiwal szkół teatralnych Artorium. Szkoła dysponuje kilkoma salami do prezentacji prac swoich studentów, są to: Studio Teatralne (Divadelné štúdio) oraz dwa miejsca nienależące do uczelni: D44 i Klub HaD. Adres: Fakulta dramatických umení, J. Kollára 22, Banská Bystrica, www.aku.sk

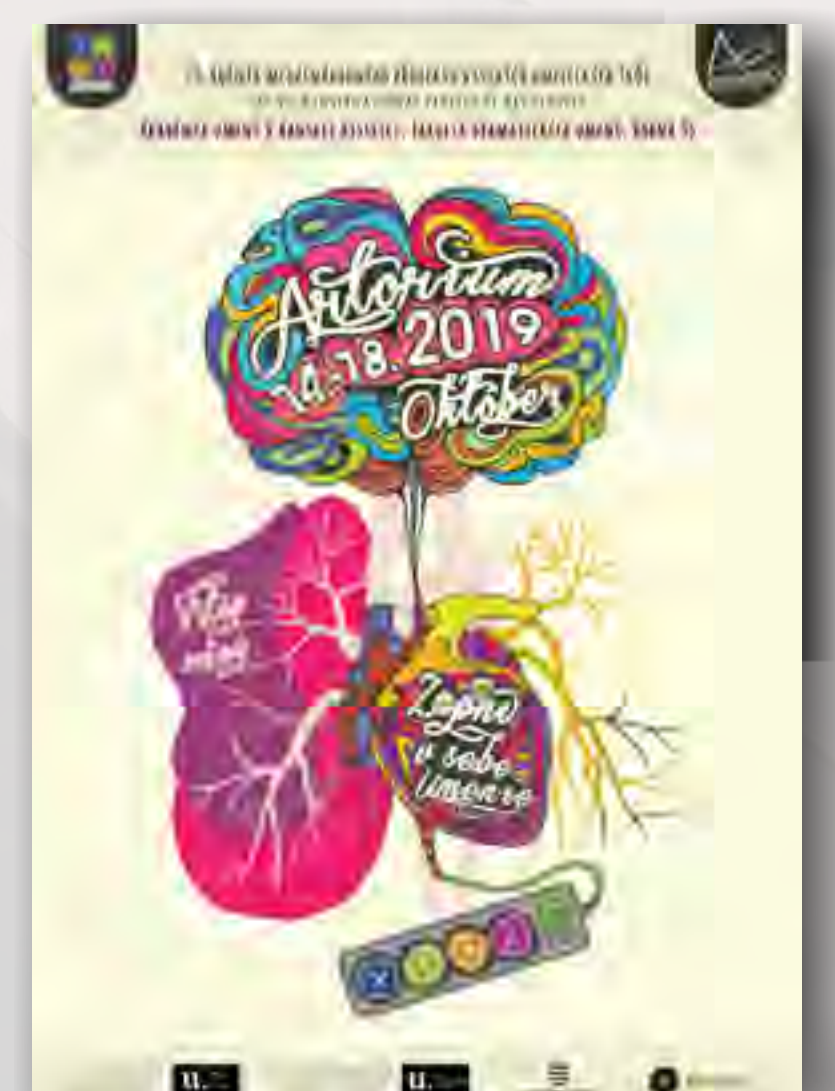

Roland Schimmelpfennig: ARABSKÁ NOC (ARABSKA NOC)
Akadémia umení, Bańska Bystrzyca, 5.03.2014
Reżyseria: Petra Kovalčíková
Fot. Dominik Janovský / Archiwum AMU

Wasilij Sigarijew: VÍČIK (BACZEK)
Akadémia umení, Bańska Bystrzyca, 17.12.2015
Reżyseria: Luboslav Majera
Fot. Dominik Janovský / Archiwum AMU

Festiwal Artorium 2019
Autor plakatu: Samuel Borsík / Archiwum AMU

THE YEAR • F
SL • VAK THEATRE
2 • 2 •

theatre . sk

Instituce teatralne

Na Słowacji funkcjonuje kilka krajowych instytucji teatralnych, swoją reprezentację mają też organizacje międzynarodowe. Centrum badań i dokumentacji teatru stanowi od lat sześćdziesiątych XX wieku bratysławski **Instytut Teatralny (Divadelný ústav)**, www.theatre.sk oraz jego wyspecjalizowane komórki. Do priorytetowych zadań Instytutu Teatralnego należy gromadzenie i archiwizowanie materiałów dotyczących teatru w specjalistycznym archiwum oraz zbiorach Muzeum Instytutu Teatralnego, a także prowadzenie działalności badawczej, która jest realizowana w ramach Centrum Badań nad Teatrem (Centrum výskumu divadla). Instytut organizuje też regularnie wystawy i uczestniczy w zagranicznych projektach wystawienniczych, wydaje jedyny na Słowacji miesięcznik poświęcony wyłącznie teatrowi zawodowemu „*kod – konkrétne o divadle*” (*kod – konkrétne o teatrze*) i publikuje w swoim wydawnictwie książki autorów słowackich i zagranicznych. Ponadto Instytut Teatralny prowadzi laboratorium teatralne Štúdio 12 (Studio 12), w którym realizowane są takie projekty jak inkubator dla debiutujących twórców Mliečne zuby (Zęby Mleczne) oraz prezentacje sztuki współczesnej. Instytut organizuje też festiwal Nová dráma/New Drama, w ramach którego odbywają się dwa konkursy: Dramat (Drama) oraz Dramatycznie Młodzi (Dramaticky mladi), prowadzi ożywioną współpracę międzynarodową i pośredniczy w prezentacjach słowackiego teatru za granicą.

Instytut Nauk o Teatrze i Filmie Słowackiej Akademii Nauk (Ústav divadelnej a filmovej vedy Slovenskej akadémie vied), www.udfv.sav.sk realizuje przede wszystkim działalność badawczą i publikacyjną, regularnie organizuje konferencje i wykłady o teatrze oraz wydaje czasopismo teatrologiczne „Slovenské divadlo” (Teatr Słowacki). Z kolei **Narodowe Centrum Oświatowe (Národné osvetové centrum)**, www.nocka.sk zajmuje się amatorskim ruchem teatralnym, przede wszystkim we współpracy ze strukturami regionalnymi organizuje konkursy, których finał stanowi festiwal Scénická žatva (Żniwa Sceniczne) w Martinie. Wydaje też czasopismo „Javisko” (Scena), które wraz z periodykiem „Slovenské divadlo” należy do najstarszych wydawanych obecnie pism teatralnych na Słowacji.

Na Słowacji są też reprezentowane liczne międzynarodowe organizacje teatralne – Sekcja słowacka (Slovenské centrum) AICT stanowi oddział Międzynarodowego Stowarzyszenia Krytyków Teatralnych AICT/IACT. Organizuje ona wyjazdy zagraniczne oraz projekt krytycznoteatralny „Monitoring divadiel” (Monitoring Teatrów, www.monitoringdivadiel.sk), przyznaje też Nagrodę AICT za całokształt dorobku w dziedzinie teatru. W 2020 roku we współpracy z Instytutem Teatralnym jest organizatorem konferencji międzynarodowej oraz kongresu AICT. Słowacja należy też do ITI – Międzynarodowego Instytutu Teatralnego, Międzynarodowej Unii Teatrów Lalek UNIMA, Międzynarodowego Stowarzyszenia Teatrów dla Dzieci i Młodzieży ASSITEJ oraz Europejskiej Konwencji Teatralnej ETC. Istotną rolę pełnią też słowackie niezależne organizacje pozarządowe: Stowarzyszenie Tańca Współczesnego (Asociácia súčasného tanca), Stowarzyszenie Teatralna Nitra (Asociácia Divadelná Nitra), Platforma na rzecz Tańca Współczesnego (PlaST – Platforma pre súčasný tanec) i wiele innych. Niezależne ośrodki kulturalne są zrzeszone w sieci Anténa (www.antenanet.sk). Kluczową instytucją z punktu widzenia finansowania niezależnych teatrów i sztuk performatywnych jest Fundusz Wspierania Sztuki (Fond na podporu umenia, www.fpu.sk), po części też Fundusz Literacki (Literárny fond, www.litfond.sk). Kwestiami praw autorskich twórców teatralnych zajmuje się organizacja LITA (www.lita.sk).

Instytut Teatralny powstał w 1961 roku jako oddział czeskiego Instytutu Teatralnego. W 1969 roku uzyskał status samodzielnej instytucji kulturalno-badawczej. Stanislav Vrbka, *O Divadelnom ústave*, „Javisko”, rocz. 1, nr 7, 1969, s. 210.

W tzw. Pracowni Instytutu Teatralnego badacze mogą studiować materiały archiwalne zgromadzone w ramach różnych zespołów i kolekcji archiwalnych. Badałefnia Instytutu Teatralnego. Fot. Dana Tomečková / Archiwum Instytutu Teatralnego

W teatrze Štúdio 12 powstawała nagradzana inscenizacja Slávy Daubnerovej *M.H.L.* o Magdzie Husákové Lokvenčovej, pierwszej słowackiej reżyserce, która była też pierwszą dokumentarką w Dziale Teatralnym Muzeum Słowackiego w Bratysławie (przekształconym później w Instytut Teatralny). Sláva Daubnerová jako Magda Husáková Lokvenčová. *M.H.L.*, Štúdio 12. Reżyseria: Sláva Daubnerová. Fot. Branislav Konečný / Archiwum Instytutu Teatralnego

Instytut Nauk o Teatrze i Filmie Słowackiej Akademii Nauk wydaje od 1957 roku czasopismo „Slovenské divadlo”. Obecnie pełna zawartość kwartalnika jest dostępna on-line. Okładka numeru 2/1968 czasopisma „Slovenské divadlo”.

Festiwal Scénická žatva, który organizuje Narodowe Centrum Oświatowe, jest jednym z najstarszych amatorskich festiwali teatralnych w Europie. W 2022 roku będzie obchodził jubileusz stulecia swojego istnienia. Ulotka promocyjna 97. edycji festiwalu Scénická žatva. Fot. Archiwum Narodowego Centrum Oświatowego.

Jesienią 2018 roku w Słowackim Teatrze Narodowym, który jest członkiem sieci European Theatre Convention, odbyła się międzynarodowa konferencja ETC. Iveta Škrípková jako uczestniczka konferencji ETC „Diversity in Action” (Różnorodność w praktyce) w Słowackim Teatrze Narodowym. Fot. Peter Chvostek / Archiwum Słowackiego Teatru Narodowego

Sekcja Słowacka AICT (SC AICT) przyznaje od 2015 roku doroczną Nagrodę SC AICT dla krytyków teatralnych, historyków teatru, teatrologów, tłumaczy i innych osobistości za całokształt dorobku w danej dziedzinie. Wręczenie Nagrody SC AICT 2018 wybitnemu teatrologowi, prof. Vladimírovi Štefcie. Fot. Ctibor Bachratý / Archiwum Instytutu Teatralnego

Mapa sieci kultury niezależnej Anténa, która zrzesza słowackie ośrodki kultury i organizacje w celu wzmocnienia społecznej pozycji sztuki niezależnej.

THE YEAR • F
SL • VAK THEATRE
2 • 2 •

Słowacka krytyka teatralna

Nieśmiałe początki refleksji teatralnej na Słowacji odnajdujemy jeszcze w okresie przed 1920 rokiem, rozwój specjalistycznej krytyki jest jednak naturalnie związany z rozwojem teatru zawodowego. Myślenie i pisanie o teatrze stanowiło odzwierciedlenie sinusoidalnego rozwoju życia teatralnego, choć sama krytyka nieraz była krytykowana za to, że nie nadąża za dynamicznymi przemianami twórczości. Drogi słowackiej krytyki (i teatrolologii) były dość kręte – od niezgrabnych początków poprzez stopniową profesjonalizację w latach czterdziestych, stagnację i podporządkowanie doktrynie socrealizmu w latach pięćdziesiątych, koniunkturę w „złoty” latach sześćdziesiątych oraz (auto) cenzurę w okresie normalizacji, aż po współczesne pytania o sens istnienia w epoce wolności. Charakterystyczna dla wszystkich okresów była polaryzacja i podział obozów na podstawie światopoglądu (przynależności wyznaniowej lub partyjnej), które osiągnęły apogeum w latach dziewięćdziesiątych XX wieku, kiedy to spory o poziom teatru przerodziły się w kłótnie o podłożu politycznym. Oprócz tak istotnych wydarzeń, jak powstanie Wyższej Szkoły Sztuk Performatywnych (VŠMU) w Bratysławie (1949) oraz Instytutu Teatralnego (1961), krytyka mogła się rozwijać również dzięki istnieniu specjalistycznych czasopism – pierwszym było „Naše divadlo” (Nasz Teatr, od 1928 roku), następnie „Film a divadlo” (Film i Teatr, 1957), „Slovenské divadlo” (Słowacki Teatr, 1957), „Javisko” (Scena, 1959) i inne, aż po krótko istniejący dwutygodnik *Divadlo na prelome dób* (Teatr na przełomie epok). Lata dziewięćdziesiąte były niespokojne również pod tym względem – rozpoczęły się boje o miejsce w mediach, których efektem było też powstanie i szybki zanik wielu czasopism branżowych. Z drugiej strony nowy wiek oznaczał też swoisty restart, w ramach którego udało się ustabilizować sytuację. Czasopismo „kød – konkrétne ø divadle” (kød – konkretnie ø teatrze), wydawane przez Instytut Teatralny w Bratysławie już od 2007 roku, dba o kompleksową refleksję wydarzeń w zakresie sztuk performatywnych w kraju i za granicą. Powstały też specjalistyczne czasopisma poświęcone teatrowi tańca czy operze, zgodnie z obecnymi trendami rozwinęły się też platformy elektroniczne poświęcone krytyce. Podobnie jak na świecie, także słowacki krytycy i krytyczki (w ostatnich trzech dekadach doszło do wyraźnej feminizacji tego zawodu) szukają z powodzeniem sposobów na to, jak obronić istotę krytyki i jej rację bytu w obecnym dynamicznym okresie olbrzymiego postępu technologicznego i nadmiaru bodźców w realnym i wirtualnym świecie.

Jedno z pierwszych czasopism poświęconych teatrowi ukazywało się od 1928 roku. „Naše divadlo” (Nasz Teatr) powstało wskutek przekształcenia powstałego trzy lata wcześniej periodyku „Slovenský ochotník” (Słowacki Naturszcznyk), który zajmował się tylko teatrem amatorskim.

Dwutygodnik „Dialóg” (Dialog) stanowił most między dwiema epokami. Zaczął się ukazywać w styczniu 1989 roku, a ostatni numer wyszedł w grudniu następnego roku. Dzięki temu w czasopiśmie udało się w wyjątkowy sposób oddać przebieg przełomowych wydarzeń w listopadzie 1989 roku w sferze teatru i kultury.

Pismo „kød – konkrétne ø divadle” powstało w wyniku potrzeby ustabilizowania refleksji teatralnej w okresie, kiedy pogorszyła się sytuacja niezależnych czasopism o teatrze. Od 2007 roku jest jedynym specjalistycznym miesięcznikiem poświęconym teatrowi zawodowemu, przede wszystkim dramatycznemu, ale także teatrowi muzycznemu, lalkowemu i teatrowi tańca.

Monitoring divadiel (www.monitoringdivadiel.sk) jest to projekt Słowackiego Centrum AICT (Międzynarodowe Stowarzyszenie Krytyków Teatralnych). Jest to jedna z pionierskich inicjatyw z punktu widzenia przeniesienia krytyki teatralnej do internetu.

Platforma Krytyczna (Kritická platforma) na festiwalu Dotyki a spojenia (Dotyki i Kontakty) w Martynie jest miejscem, w którym twórcy i krytycy mogą się spotkać i prowadzić dialog.

Czasopismo „Javisko” (Scena) interesuje się teatrem amatorskim, publikuje artykuły poświęcone przedstawieniom i innym wydarzeniom ze świata teatru niezawodowego. Poszczególne numery mają charakter tematyczny, numer 5/2002 był poświęcony krytyce teatralnej. Teatrológ Ján Jaborník opublikował w nim całościowe opracowanie na temat rozwoju krytyki.

Ankieta o krytyce teatralnej opublikowana w periodyku „Medzičasopis o divadle” (Międzyczasopismo o Teatrze) na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku.

W ramach festiwalu Nová dráma/New Drama 2016 odbyło się kolokwium Quo vadis divadelná kritika, divadelné časopisy (Quo vadis theatrical criticism, theatrical journals) podczas którego krytycy i redaktorzy ze słowackich i czeskich czasopism teatralnych dyskutowali o stanie współczesnej krytyki.

theatr.sk

Festiwale teatralne

Tradycja festiwalu teatralnych na Słowacji sięga 1923 roku, kiedy to odbyła się pierwsza edycja Zawodów Teatralnych (Divadelné preteky). Był to wprowadzenie ogólnokrajowy przegląd teatrów amatorskich organizowany pod szyldem Macierzy Słowackiej, ale jego powstanie miało zasadniczy wpływ na rozwój publiczności i jej oczekiwań wobec teatru. W latach pięćdziesiątych przegląd przeszedł wiele zmian organizacyjnych, a od 1967 roku jest znany jako Žniwa Sceniczne (Scénická žatva). W 2020 roku w Martinie odbędzie się już 98. edycja tego najstarszego festiwalu teatrów amatorskich w Europie.

Festiwale i przeglądy dają widzom okazję, by na małej przestrzeni mogli zobaczyć bardzo różnorodne metody i formy teatralne. Mogą porównywać różne interpretacje i spojrzenia na teatr, społeczeństwo, człowieka i jego problemy. Podczas gdy festiwale i przeglądy krajowe zacierają różnice między regionami, te o charakterze międzynarodowym pomagają w poznawaniu i rozumieniu innych kultur.

Festiwale były bardzo ważne z punktu widzenia rozwoju słowackiej zawodowej kultury teatralnej. Mimo że wiele przeglądów powstało z przyczyn ideologicznych, to wspierały one rozwój teatru i pozytywnie stymulowały poziom twórczości artystycznej. Wielu zespołom pomogły przekroczyć granice realizmu psychologicznego i wyzwolić się ze stereotypów inscenizacyjnych na drodze do nowoczesnych metod teatralnych. Te przesłanki obowiązują do dziś w przypadku opiniotwórczych festiwalu, bez względu na to, czy inscenizacje są wybierane przez organizatorów czy też są delegowane przez teatr. Udział w festiwalach, na które zapraszane są wybrane spektakle, pomaga teatrom w ich funkcjonowaniu wewnętrznym oraz weryfikacji swojego miejsca na mapie kulturalnej. Festiwale opiniotwórcze stają się ważnym elementem rozwoju i stabilizacji kultury teatralnej na Słowacji.

Do najstarszych przeglądów teatrów zawodowych w Czechosłowacji należały Divadelná žatva (1948-1961, Żniwa Teatralne) oraz Divadelný festival a seminár Karlove Vary (1959-1962 i 1967, Festiwal i Seminarium Teatralne Karlowe Wary). Specyfiką Żniw Teatralnych było to, że jury jeździło po całym kraju i wybierało przedstawienia, które później walczyły w Pradze o nagrody. Przeglądy w Karlowych Warach miały z kolei określoną tematykę – każda edycja była poświęcona innemu gatunkowi teatru lub wręcz konkretnemu zespołowi (w 1961 roku była to scena dramatyczna Słowackiego Teatru Narodowego, a w 1967 roku teatru muzyczno-rozrywkowe).

Plakat / Archiwum Instytutu Teatralnego

Zámocké hry zvolenské (1973, Teatr na Zamku w Zvoleniu) to najstarszy plenerowy festiwal na Słowacji, który łączył operę i teatr dramatyczny. Latem na dziedzińcu Zamku w Zvoleniu odbędzie się 47. edycja festiwalu poświęcona już tylko teatrowi dramatycznemu.

www.djgt.sk/festival-zamocke-hry-zvolenske/
Plakat Svetozár Mydlo / Muzeum Instytutu Teatralnego

Divadelná Nitra (1992, Teatralna Nitra) jest znana przede wszystkim jako festiwal międzynarodowy, skupiony na twórczości dramatycznej. Coraz częściej jednak możemy się tu spotkać z innymi gatunkami teatru (taniec, teatr ruchu, opera, formy performatywne). W ostatnich latach dramaturgia festiwalu stara się organizować edycje tematyczne i tworzyć projekty międzynarodowe.

www.nitrafest.sk
Katalog festiwalu / Archiwum Instytutu Teatralnego

W 2001 roku **Letné shakespearovské slávnosti** (Letnie Uroczystości Szekspirowskie) zostały po raz pierwszy zorganizowane w Bratysławie – na dziedzińcu Wyższej Szkoły Sztuk Performatywnych (VŠMU). W 2005 roku ten oryginalny czeski projekt znalazł słowackiego partnera. Z inicjatywy aktora Mariána Zednikoviča zorganizowano wówczas słowacką premierę *Kupca Weneckiego* (*Kupec Benátsky*). Festiwal następnie zaczął prezentować letnie spektakle plenerowe nie tylko w Bratysławie i Pradze, ale też w regionach w obu krajach.

www.wshakespeare.sk
Plakat festiwalu z wykorzystaniem fotografii Pavla Máry / Muzeum Instytutu Teatralnego

Festiwal Nová dráma / New Drama (2005) organizuje Instytut Teatralny (Divadelný ústav) w Bratysławie. Skupia się on na słowackich inscenizacjach najnowszych tekstów dramatycznych z kraju i zagranicy. W ramach festiwalu są ponadto ogłaszane rezultaty konkursu na najlepszy tekst dramatyczny *Dráma* (Dramat) i organizowany jest blok Focus, który prezentuje twórczość teatralną wybranego kraju. W ostatnich latach festiwal zaprasza też do Bratysław wybitnego zagranicznego dramaturga jako patrona festiwalu.

www.novadrama.sk
Katalog festiwalu Martin Mistrík / Archiwum Instytutu Teatralnego

Po wykrystalizowaniu się festiwalu Divadelná Nitra jako przedsięwzięcia międzynarodowego brakowało na Słowacji przeglądu twórczości miejscowych teatrów. Tę lukę zapełnił festiwal **Dotyky a spojenia** (2005, Dotyki i Kontakty) w Martinie. Jego nazwa pochodzi od tytułu legendarnego przedstawienia z Martina w reżyserii Romana Poláka. W ramach programu towarzyszącego festiwal prezentuje też przedstawienia szkolne, teatr uliczny oraz inscenizacje dla dzieci.

www.dotykyaspojenia.sk
Plakat Ján Novosedliak / Muzeum Instytutu Teatralnego

Festiwal divadiel strednej Európy (2006, Festiwal Teatrów Europy Środkowej) proponuje publiczności w Koszycach interesujące produkcje teatralne z Polski, Czech, Węgier i Słowacji. Pośrednio nawiązuje do przeglądów i festiwalu teatralnych poświęconych twórczości krajów Grupy Wyszehradzkiej.

www.kosicefest.eu
Plakat festiwalu / Archiwum Instytutu Teatralnego

Eurokontext (2014 – edycja zerowa) jest jednym z najmłodszych festiwalu na Słowacji. Obecnie organizowane są naprzemiennie edycje poświęcone teatrowi dramatycznemu lub operze i teatrowi tańca. Organizatorem festiwalu, który odbywa się w Bratysławie, jest Słowacki Teatr Narodowy. Od momentu powstania jest to miejsce prezentacji słowackiej twórczości i jej konfrontacji z zagranicą.

www.eurokontext.sk
Materiały promocyjne festiwalu / Archiwum Instytutu Teatralnego

Bábárská Bystrica (1974, Lalkarska Bystrzyca) jest najstarszym festiwalem teatrów lalkowych na Słowacji. Ma on charakter międzynarodowy i charakteryzuje się nadzwyczaj pomysłową dramaturgią, która bardzo czule reaguje na zmiany w otoczeniu społecznym i teatralnym. Festiwal odbywa się w dwóch liniach – twórczości dla dzieci oraz dla dorosłych, a w ramach projektu Bábárská Bystrica Tour przedstawienia są wystawiane w różnych miejscowościach regionu. Kolejne interesujące festiwale teatru lalek to **Bábková Žilina** (2009, Lalkowa Żylina), na który zapraszane są wyłącznie spektakle słowackie oraz festiwal szkół teatralnych poświęcony twórczości lalkowej w krajach wyszehradzkich **Stretnutie – Setkání – Spokanie – Találkozás** (2000) w Nitrze.

www.bdnr.sk, www.sdn.sk
Plakat Ján Novosedliak / Muzeum Instytutu Teatralnego

Bratislava v pohybe (Bratysława w Ruchu) jest najstarszym festiwalem tańca na Słowacji. Od początku kształtował się on jako festiwal międzynarodowy skupiony na tańcu współczesnym. Oprócz twórczości tanecznej ze świata festiwal prezentuje też dzieła słowackich twórców pracujących w kraju i za granicą. Do interesujących projektów należał festiwal **Štyri dni tanca pre vás** (Cztery Dni Tańca dla Was), dziś **Tvorivé dni pre vás** (Dni Twórcze dla Was) – otwarty dla szerokiej grupy ludzi interesujących się do tańcem i przyczyniający się do budowania silnego zawodowego środowiska tanecznego.

www.abp.sk, www.studiotanca.sk/festivale
Plakat festiwalu/Muzeum Instytutu Teatralnego

Nu Dance Fest (2006) to międzynarodowy festiwal tańca współczesnego, który skupia się przede wszystkim na twórczości choreografów słowackich. Celem festiwalu jest prezentacja najnowszych trendów w tańcu współczesnym i teatrze ruchu, przedstawień wielogatunkowych oraz konceptualnych dzieł przedstawiających własne poglądy. Do oryginalnych festiwalu nowego teatru i tańca należy też **KioSK**, który odbywa się w środku lata w ośrodku kultury Stanica Žilina-Záriečie.

www.nudancefest.sk, www.kioskfestival.sk
Plakat festiwalu / Archiwum Nu Dance Fest

THE YEAR • F
SL • VAK THEATRE
2 • 2 •